

אחדות

XXVIII. ÉVFOLYAM, 108. SZÁM • 2018. JÚLIUS • 500 Ft
5778. ÁV • מנחם אב תשע"ח • ב"ה

egység

ירחון יהדות הונגריה

MAGYAR ZSIDÓK LAPJA • EGYSÉGES MAGYARORSZÁGI IZRAELITA HITKÖZSÉG

MERRE TOVÁBB, MAGYAR ZSIDÓSÁG?

Felmérés – eredmények
és interjú Kovács Andrással

Köves Slomó:
A MAGYAR POLITIKA
ÉS ZSIDÓ STRATÉGIA 150 ÉVE

NYARAL
A JUDAPEST

A KAFTÁNTOLVAJ VISSZAKÉRDEZ

Interjú Katz Dáviddal

KEDVES OLVASÓ!

Ebben a lapszámban sokat foglalkozunk a magyarországi zsidósággal – múltjával, jelenével jövőjével. Amikor külföldről jönnek zsidók Magyarországra látogatni – többségében olyanok, akiknek gyökereik vannak „itt e lángoktól ölelt kis országban”, akár ők maguk, akár a felmenőik itt születtek, itt éltek –, gyakran kérdezik tőlünk, „öslakosoktól”, hogy miért maradunk itt, miért nem megyünk máshova, ahol nagyobb a közösség, több az iskola, kisebb az antiszemitizmus ... és kóser kolbászból van a kerítés – tesszük hozzá mi. Persze csak magunkban. Mert hát a kérdésre válaszolni kell, és a kérdező legtöbbször nem elégedik meg azzal a triviális válasszal, hogy miért mennek bárhova, én itt vagyok itthon. De hát sokan vagyunk, sokfélék. Ahány ember, annyi történet, annyi indok és motiváció, annyi kapcsolódás az identitáshoz.

Először is ugye vannak a pesszimisták, akik úgy vélik, másutt se biztos, hogy jobb. Igen, itt kicsi a közösség, korlátozott az infrastruktúra, de máshol talán még kisebb és még korlátozottabb. Igen, itt van antiszemitizmus, de például nem gyűjtogatnak zsinagógákat és nem tiltják be a körülmétélést (eddig... ne adjunk tippet...) Ezt a círeszt, úgymond, már legalább ismerjük.

Aztán vannak az optimisták, akik azért nem költöznek el, mert itt van közösség, infrastruktúra, kultúra, zsinagógák, választék a hitéletben, állami támogatás a zsinagógák rendbetételére. Összeségében a pohár félig tele van – állítják az optimisták.

Persze vannak még a küldetéstudattal megáldottak. Ők azok, akik komolyan gondolják, hogy „itt élned, halnod kell”, és itt éppen itt akarnak közösséget teremteni, „zsidóságot csinálni”, itt, ahol szüleik-nagyszüleik mindenüket elveszítették: az egzisztenciától az emberi méltóságukig. Ők azok, akik úgy vélik, nekünk a gálatnak, a szétszórattatásnak éppen ebben a szegletében kell új-játeremteni a zsidóságot azokból a romokból, amik az előttünk járó nemzedékek erőfeszítéseiből itt maradt.

És még vannak, akik nem „maradnak”, hanem egyszerűen csak élnek, pont itt és pont most. Sokan vagyunk, sokfélék. Ahány ember, annyi történet, annyi indok és motiváció, annyi kapcsolódás az identitáshoz. Nézzük meg, mit mondanak rólunk, magyarországi zsidókról a számok – és mit mond a környezetünkről. Milyen múlt alakította jelenlegi helyzetünket, hogy élünk egykor és hogy élünk ma.

Kellemes olvasást!

Steiner Zsófia
főszerkesztő

Előfizetés:

www.fizetes.zsido.com

Újságunk korábbi lapszámait a
www.zsido.com/egység
oldalon találja meg elektronikus formában.

További információért hívja
a **06 1 268 0183**-as telefonszámot.

BORÍTÓ

Merre tovább,
magyar zsidóság?

Fotó: Juhász Vali

egység

MAGAZIN

Kiadja a Chábád Lubavits –
Zsidó Nevelési és Oktatási Alapítvány
Achdut magazine is published
by Chabad-Lubavitch
The Jewish Heritage Center of Hungary

1052 Budapest, Károly krt. 20.
Telefon/fax: (+36-1) 268-0183
E-mail: egyseg@zsido.com
Internet: www.zsido.com

FELELŐS KIADÓ:
Oberlander Báruach rabbi

FŐSZERKESZTŐ: Steiner Zsófia

ROVATVEZETŐK: Dénes Anna,
Cseh Viktor, Golubovics Martina

OLVASÓSZERKESZTŐ: Molnár Zsófia

TERVEZŐ-SZERKESZTŐ: Juhász Valéria

ISSN 1217-3223 (nyomtatott)
ISSN 1588-3223 (on-line)

A kiadvány szent szövegek részleteit
és magyarázatait tartalmazza.
Kérjük, ne dobja el!

MAGYAR POLITIKA ÉS ZSIDÓ STRATÉGIA 150 ÉVE

„Ezzel bekövetkezett a szakadás,
amelynek eredményeként
a magyarországi zsidóság
három csoportra vált szét: az
asszimiláció és reformpárti
kongresszusiakra (a későbbi
neológokra), az ortodoxokra,
illetve a Statusquo Ante
irányszatra, amelynek célja a
függetlenségük megőrzése lett.”

7. oldal

13. oldal

„EGYRE TÖBBEN TÉRNEK VISSZA
A HAGYOMÁNY MEGŐRZÉSÉHEZ”
„A leglényegesebbek azok a válto-
zások, amelyek a húsz évvel ezelőtti
felméréshez képest történtek: láthat-
juk, hogy lényegesen több ember
számára fontosabb a hagyomány
személyes tartása, mint korábban”.

SMÚZ

- 21 A főszerkesztő levele
Merre tovább
magyar zsidóság?
41 Hírek

REBBE

- 51 Megbánta-e Isten
a száműzetést?

HOHMECOLÓ

- 71 Szakadástól
az értékek házasságáig
Köves Szmó írása
101 A társadalom egyharmada
továbbra is antiszemita
Réti János írása
131 „Egyre többen térnek vissza
a hagyomány megőrzéséhez”
Felmérés készült a magyar
zsidóságról
Veszprémy László Bernát írása

JIDDISKÁJT

- 161 Strasshofi háláchái
Oberlander Báruach rabbi írása

24. oldal

ZSIDÓ CILIKÉBŐL MAGYAR ANNE FRANK

„Kislánykorom egyik kedves olvas-
mánya volt a Cilike sorozat. Bájos
karakterei, a boldog békeidők
polgári jómódjában élő kislányok
apró-cseprő problémái különleges
világba kalauzoltak. Így éreztem
magam akkor is, amikor elkezdtem
olvasni a 13 esztendő Gestetner
Ziszi a naplóját.”

KILE

- 181 Judapest Füreden nyaral –
Balatonfüred zsidó múltja,
jelene és jövője
Cseh Viktor írása
221 Nyaral a Karpfenstein utca
Dénes Anna írása
241 Zsidó Cilikéből magyar
Anne Frank
Steiner Zsófia írása
281 A kaftántolvaj visszakérdez
Katz Dáviddal beszélgettünk
Tuna Judit írása

MISPÓHE

- 301 Útközben is kóser

ÉCESZGÉBER

- 321 Miért liberálisak az amerikai
zsidók?
Az amerikai zsidók úgy keresnek,
mint az episzkopálisok, de úgy
szavaznak, mint a Puerto Ricó-iak

MISPÓHE

- 341 Az üzenet – mese

A MÚZEUMOK ÉJSZAKÁJÁN A ZSINAGÓGÁK SEM ALSZANAK

Az EMIH által szervezett Zsinagógák éjszakáján a sábesz kimenetele utántól vasárnap hajnalig látogathatóak a közösség imaházai. A helyszínek között buszjárat közlekedik, ami nem csupán azt könnyíti meg, hogy egyik helyről a másikra jussunk, de emellett, az értő idegenvezetésnek hála, sosem hallott titkokról is értesülhetünk.

Az első állomás Óbuda volt, ahol *Ambrus Klára, Szalai Kálmán, Cseh Viktor és Nógrádi Bálint* fogadta az érdeklődőket, a budavári imaházban *Kovács Gergely* történész és *Réti János* segített eligazodni az érdeklődőknek a történeti kérdésekben. A Vasvári Pál utcai zsinagógában *Oberlander Báruach* rabbi, majd később *Megyeri Jónatán* mutatta meg, hogy zajlik az ima, a Tóraolvasás egy ortodox közösségben. Az utolsó állomás a Keren or zsinagóga volt, ahol *Glitsenstein Sámuel* rabbi vezette körbe a látogatókat, beavatva őket a szertartások rejtelmeibe.

IZRAELI TECHNOLÓGIA SEGÍTEK MEGTALÁLNI A BARLANGBAN REKEDT THAIFÖLDI GYEREKEKET

Az izraeli szakemberek elsőként, két nappal az eltűnés bejelentése után már Thaiföldre érkeztek, és egy speciális, Izraelben kifejlesztett technológia segítségével láttak neki a kutatómunkának. A felszerelést a Maxtech cég biztosította, mely vészhelyzetekben alkalmazható kommunikációs berendezések fejlesztésével foglalkozik. „Ha gyerekek kerülnek veszélybe, nincs idő a mérlegelésre. Ilyen az izraeli mentalitás” – jelentette ki *Uzi Hanumi*, a cég igazgatója. – „Nagyon megindító volt a pillanat, amikor megtalálták őket. Ilyen, amikor a technológia és az életmentés együtt ér el eredményt.”

A Maxtech rádió adóvevőjének működéséhez nincs szükség fizikai infrastruktúrára, és folyamatos kommunikációt tesz lehetővé a felek között, akár több kilométer távolságban is. A technológiát már használják Izraelben, Olaszországban és Indiában a biztonsági szolgálatoknál és a védelmi szerveknél.

MÁDI ZSIDÓ NAPOK

Összesen mintegy 100 résztvevő regisztrált a programra, így Mád összes szálláshelyét igénybe vették a rendezők. „A rendezvény nyitott a zsidók és

nem zsidók számára is.” – tudtuk meg *Frank Mariannótól*, a Csodarabbik útja központ vezetőjétől – „Ehhez igazítjuk a programokat, ami azt jelenti, hogy a szombati szertartások, a valláshoz kötődő programok mellé színes kulturális élményt is nyújtunk.”

Így többek között szombaton az ima és kidus mellett „*Sichemannok, Grossmanok, Zimmermanok*” címmel falusétán vehettek részt az érdeklődők, megismerkedve Mád egykori zsidóinak házaival. A szombat kimenetele után a Nigun zenekar koncertezett. A program Bodrogkeresztúron támuz 10-i böjt előtti étkezéssel ért véget.

ORBÁN VIKTOR MINISZTERELNÖK ÉS FELESÉGE IZRAELBE LÁTOGATTAK

Orbán Viktor miniszterelnök és felesége június 19-20-án hivatalos látogatásra utazott Izraelbe, elsősorban a kétoldalú gazdasági kapcsolatok erősítése érdekében.

A miniszterelnök látogatása már-már baráti találkónak volt aposztrofálható, így a beszélgetés *Benjamin Netanjahuval* többször személyes – kedvenc – témákra terelődött. Külön találkozott *David Lau* askenázi főrabbiával is, akivel egy éve Budapesten ismerkedett meg, amikor a főrabbi az EMIH magyar nyelvű Talmudjának bemutatójára és a csengelei kóser vágóhíd átadására érkezett. Az út része volt a jeruzsálemi Siratófal felkeresése is, ahol többek között *Smuel Rabinovitch* a Siratófal főrabija és *Köves Slomó* az EMIH vezető rabija fogadta. A miniszterelnök izraeli útján hangsúlyozta, hogy a felelős politikai vezetőknek okulniuk kell a múlt hibáiból, így ő hatványozottan fontosnak tartja, hogy a hazai zsidók a magyar kormány védelmét élvezzék és kiemelt fontosságúnak említette a zsidó vallási élet újbóli felvirágzásának támogatását is.

MEGBÁNTA-E ISTEN A SZÁMŰZETÉST?

A LUBAVICSI REBBE TANÍTÁSA ALAPJÁN

Négy dolog van, melynek megteremtését minden nap megbánja az Örökkévaló. Az első a száműzetés... (Babilóniai Talmud, Szukká 52/b.¹)

HA ISTEN MEGBÁNTA, MIÉRT LÉTEZIK TOVÁBBRA IS?

Azt állítani, hogy Isten megbán valamit, nyilvánvalóan ellentétben áll a mindenhatóságába és végtelen bölcsességébe vetett hitünkkel. A megbánás azt jelenti, hogy már tudunk valamit, amit korábban még nem tudtunk. Azt is, hogy a korábbi döntéseink vagy cselekedeteink hibásak voltak vagy hamis információ alapultak. A megbánás feltételezi továbbá, hogy mostanra elég éretté váltunk ahhoz, hogy elutasítsuk vétkes múltunkat.

A fentiek közül természetesen egyiket sem vonatkoztathatjuk Istenre. A Tóra² így ír: *„Nem ember az Isten, hogy hazudjék, sem emberfia, hogy meggondolja magát.”*

A megbánást Istenre vonatkoztatni egy további problémát is felvet: Ha Isten megbánja valaminek a megteremtését, hogyan létezhet az a dolog továbbra is? A haszid mesterek tanítása szerint a teremtés folyamatos isteni cselekedet. Amikor a Tóra azt írja: *„Legyen világosság! És lett világosság.”*, akkor nem egy egyszeri, a világ teremtésének első napján megtörtént eseményről szól, hanem azt közli velünk, hogy az a jelenség, amit mi fénynek ismerünk, az Isten azon vágyának folyamatos megtestesülése, hogy legyen világosság. Az idő minden egyes pillanatában Isten „kimondja”, hogy „Legyen világosság!” és ez az isteni kijelentés az, amely folyamatos létezésben tartja a fizikai világosságot. Nincs olyan dolog vagy jelenség, mely Isten állandó, teremtő működésétől függetlenül tudna létezni³.

Van egy történet, mely egy fiatalembről szól, aki hosszú évekre elhagyta otthonát, hogy a híres haszid mesternél, a mezricsi Dov Ber rabbinál⁴ tanuljon. Amikor hazatért, egyik barátja ezt kérdezte tőle: *„Miért hagytad el a családodat és a közösségedet, hogy egy távoli településre menj tanulni? Amit Mezricsben tanultál, azt nem sajátíthattad volna el a mi tanházunkban, a helyi rabbiktól?”*

„Mondd meg nekem” – szólt a fiatalember, *„Hiszel te Istenben?”*

– „Persze, hogy hiszek”!

„És ha Isten nem akarná, hogy ez az asztal létezzen, mi történne?”

„Micsoda kérdés ez? Isten bármit megtehet! Ha nem akarná, hogy ez az asztal továbbra is létezzen, egyszerűen megsemmisítené.”

„Mégis, mire lenne képes?”

„Mire lenne képes? Amire csak akar! Lecsaphatna egy tűzoszloppal, és egy pillanat alatt elégethetné.”

„De ha Isten elégetné az asztalt, a hamu még továbbra is megmaradna...”

„Isten képes lenne olyan hatalmas tüzet küldeni, hogy semmi sem maradna az asztalból.”

„Ha így gondolkodsz Istenről, jobban tennéd, ha magad is a tűzbe ugranál az isteneddel együtt. Mi ez az asztal, ha nem Isten megtestesült akarata? Abban a pillanatban, hogy Isten már nem akarja a létezését, nyomban megszűnik létezni!” – felelte a mezricsi mágid tanítványa.

Ha tehát Isten nap mint nap megbánja a száműzetés megteremtését, miért vagyunk még mindig a gálutban? Hogyan létezhet a száműzetés, akár csak fogalom szintjén is, Isten folyamatos teremtő akarata nélkül?

A „MEGBÁNÁS” EGY METAFORA

Amikor Istennek tulajdonítunk különböző dolgokat, az meglehetősen eltér attól, mint amikor emberekkel kapcsolatban említjük azokat. Amikor például azt mondjuk, hogy Isten „meghallja” az imáinkat, valóban arra gondolunk, hogy a hangszálaink kiváltotta rezgések eljutnak az isteni dobhártyáig, mely üzenetet közvetít az isteni agynak, és az Örökkévaló így hallja meg az imáinkat? Valóban azt hisszük, hogy Isten az imáinkból értesül attól, hogy miben szenvedünk hiányt? Isten, aki még azelőtt ismeri minden gondolatunkat és vágyunkat, hogy azokkal magunk is tisztában lennénk, sőt még azelőtt, hogy megszülettünk volna? Természetesen nem. Amikor azt mondjuk, hogy Isten „meghallja” az imáinkat, akkor a „hallás” kifejezést csak átvitt értelemben használjuk, és azt értjük alatta, hogy „felfigyel rá”, „figyelembe veszi”, és, remélhetőleg, „megválaszolja”.

Amikor Istenről beszélünk, elkerülhetetlen, hogy olyan kifejezéseket használjunk, melyek saját, térben és időben korlátozott, emberi tapasztalatunkban gyökereznek. Csak akkor kerülhetnének el ezt, ha egyáltalán nem beszélnénk Istenről⁵. Tehát, amikor ezeket a kifejezéseket használjuk, figyelniük kell arra, hogy elválasszuk azokat a fizikai világ körülményeitől, és pusztán azok tiszta, szellemi értelmében világítsuk meg Isten szerepét a saját létezésünkben.

Így tehát, amikor a Tóra azt mondja, hogy Isten megbán valamit, akkor elvárja, hogy a »megbán« kifejezés lényegi jelentésére összpontosítsunk, és megszabadítsuk azt minden olyan tulajdonságától, mely a hibákkal, a tudatlansággal és magával az idővel kapcsolatos.

MEGBÁNNI ANNYIT TESZ, MINT ELUTASÍTANI

A megbánás számunkra egyszerre kívánatos és elutasított dolgot jelent. Kívánatos a múltban és elutasított a jelenben. Az

időtől függetlenül létező Istennel kapcsolatban a megbánás fogalma egyszerre jelenti ezt a két ellentétes kifejezést: valami lehet egyszerre kívánatos és elutasított. Kívánatos a távoli múlt dimenziójában és elutasított a mostani, jelen való dimenzióban.

Ez Isten hozzáállása a gáluthoz „napról napra” – beleértve azt a napot is, amikor lerombolta szent templomunkat és kiűzött minket a Szentföldről.

Isten egyszerre akarja és utasítja el száműzetésünket. Akarja annak pozitív hatásait, az abból eredő lelkierőt, a kihívásából fakadó mély hitet és az egész világra kiterjedő lehetőséget, hogy a „népek fényé”⁶ lehessünk.

Ezzel együtt az Örökkévaló irtózik a gálut mindennapi realitásától: a minket érő fizikai szenvedéstől és a spirituális hontalanságtól. A száműzetés pozitívumai az abból való megmenekülésünk idején válnak világossá, akkor azonban már nem kell száműzetésben élnünk. A gálut az az állapot, melyben az élet külsődleges jellegzetességei eltakarják annak belső tartalmát. Ezért a gálut állapota maga a megbánás állapota, ahol a nem kívánatos elemek jelen vannak, míg a kívánatos elemek a távoli és homályos múlthoz tartoznak.

Mivel egy dolog létezése nem más, mint az isteni akarat kifejeződése, a gálut igen korlátozott módon létezik, csupán annyira, amennyire Isten kívánja.

Csak azon elemei rendelkeznek valódi létezéssel, melyeket az Örökkévaló kívánatosnak tart. Nem kívánatos elemei – le-

gyenek azok látszólag sokkal nagyobbak és jelen lévőbbek – valójában nem rendelkeznek valódi létezéssel, s nem többek, mint a valóság megtévesztő árnyai, melynek a jelenben homályos, ám pozitív funkciói vannak.

KÉT TANULSÁG

A gálut manapság már nem ugyanaz, mint ami egykor volt. Bár továbbra is szenvedünk a száműzetés spirituális gyökértelenségétől, annak durva jellegzetességei kezdenek elhalványulni. Manapság egy zsidó szinte az egész világon szabadon és jó módban élhet.

Ha azonban valaki kényelmesen érzi magát a gálutban, az maga a legnagyobb gálut. Ha valaki kellemesnek, élhetőnek, sőt akár kívánatosnak tartja a száműzetés állapotát, az szembehelyezkedik Istennel, aki nap mint nap bánkodik a gálut miatt. Az a zsidó, aki harmóniában él együtt Istennel, mindig visszataszítónak és elutasítandónak érzi száműzetését⁷.

Mindemellett tudjuk, hogy a gálut egyáltalán nem tükrözi az isteni akaratot és nincs is valódi létezése, bármilyen rettetetes arcát is mutatja a számunkra. Tudjuk azt is, hogy a gálut folyamatosan a megsemmisülés szélén egyensúlyoz, kívánatos oldala bármelyik pillanatban tetet ölthet, és a múltba lökheti a gáluti valóságot, oda, ahová valóban tartozik⁸.

M. Schwartz

A MEGVÁLTÁS AZ ÉBREDÉS

„... Vannak, akik csodálkoznak (bár érthető okokból nem mutatják nyilvánosan meglepettségüket): Miként lehetséges, hogy valaki hétről hétre megjelenik a nyilvánosság előtt és ismételten ugyanarról a témáról, a messiás eljövételéről beszél? Ráadásul ez a személy mindig kihangsúlyozza, hogy nem csak általánosságban beszél erről a dolgról, hanem a messiás valódi eljövételéről, itt, a fizikai világban, még hozzá azonnal, ezen a napon, Pinchász szombatján, az 5744. évben? Ezenfelül arra biztatja az embereket, hogy minden alkalommal énekeljék el, az »Épüljön fel a Szentély mihamarabb, a mi napjainkban« kezdetű dalt, kiemelve, hogy a »mihamarabb, a mi napjainkban« nem azt jelenti, hogy hamarosan, talán holnap, hanem még ma, a mai napon! Egyértelmű, hogy minden zsidó hisz abban, hogy a messiás bármelyik pillanatban eljöhet. Végül is az, hogy »várak rá minden nap, hogy elérkezzen« a zsidó hit egyik alaptétele. Mégis vannak, akik azt érzik, hogy a messiás *azonnali* elérése nem illik bele mindennapi világunkba. Miért van akkor, hogy ez az ember szüntelenül erről beszél minden alkalommal, hatalmas intenzitással, mintha erővel akarná belevetni álláspontját a hallgatóság fejébe? Arra a meggyőződésre jutnak, hogy egy szép álmról van szó csupán (és imáinkban is azt kérjük, hogy »minden álmom kedvezően valósuljon meg a magam és egész Izrael számára«). Egy szép álmról, mely nem igazán reális. Akkor hát mi az oka annak, hogy ilyen hosszan és ilyen gyakorisággal beszél valaki az álmáról? Az igazság azonban éppen ennek az ellenkezője. Egy máámárban (haszid tanítás) a ljádi-i Sneur Zálmán rabbi így magyarázza a következő zsolnártverset (126:1): »Amikor Isten visszahozza Cion száműzötteit, olyanok leszünk, mint az álmódózók«: a gálut jelenlegi állapota olyan, mint egy álom, melyben az ember képes felfogni a legellentmondásosabb és leginkább irracionális dolgokat is. Más szavakkal, a jelenlegi realitásunk valójában egy álom, a messiás világa pedig maga az igazi valóság. Egy adott pillanatban mindannyian felébredünk a gálut álmából és megpillanthatjuk létezésünk igazi valóságát, a messiás tökéletes világát. Mindenki ... rendelkezik azzal az erővel, hogy azonnal felébressze magát ebből az álomból, hogy még ma ... ebben a pillanatban, kinyissa szemét és megpillantsa a messiást, a maga fizikai valójában, itt, ebben a szobában!»

¹ A „minden nap” kifejezés a Talmud *Dikduké Szofrim* kötetben idézett változatában szerepel; ² 4Mózes 23:19.; ³ A folyamatos teremtés koncepciója a Midrás Tehilimben (119:89) szerepel, de Jisráel Báál Sém Tov rabbi volt az, aki tanításának középpontjába állította ezt a gondolatot és a ljádi-i Sneur Zálmán rabbi fejtette ki részletesen *Tánjá* című művében. Későbbi haszid mesterek, s különösen a Lubavicsi Rebbe tanításában kiemelt fontossága van az isteni természet megértésével kapcsolatban. ⁴ A haszid mozgalom második vezetője, mh.: 1772; ⁵ Ez pedig nem lenne helyes, hiszen Isten nemcsak azt parancsolta meg, hogy higgyünk létezésében, hanem azt is, hogy az emberi elme képességének határain belül megismerjük Őt.; ⁶ *Jesájá* 42:6.; ⁷ A *Hágádá* elbeszéli, hogy Jáákovot isteni parancs kényszerítette arra, hogy Egyiptomba költözzön, s így megkezdje az első gálutot. Ezt elsőre ellentétesnek érezhetjük bölcsseink azon megállapításával, mely szerint Jáákov az isteni akarat „szekere” volt, aki minden pillanatban, minden egyes testrészeivel az isteni akarat megvalósulását szolgálta, a fizikai valóságtól függetlenül. Hogyan lehetne ezt a „szekeret” kényszeríteni egy isteni rendelet végrehajtására? Valójában az történt, hogy Jáákov éppen amiatt érzett kényszert e rendelet teljesítése kapcsán, mert annyira összhangban létezett az isteni akarral. Istenhez hasonlóan ő is megbánást érzett a száműzetés miatt, elutasította, és negatív érzéseket táplált iránta, azzal együtt, hogy kész volt teljesíteni a parancsot és kihasználni a gálutban rejtőző pozitív erőket.; ⁸ Ennek alapja a Rebbe 5741. támu 2-án és 9-én (1981. július 4. és 11.) és más alkalmakkor elmondott beszédei (lásd: *Likutj Szichot*, 24. kötet, 167-176.) A gálut hamis valóságának elve áthatja a Rebbe írásait és beszédeit. Számára ez sokkal több pusztá elméletnél. A Rebbében olyan embert láthatunk, aki a fenti esszé utolsó paragrafusában leírtakat megélte és megtapasztalta.

SZAKADÁSTÓL AZ ÉRTÉKEK HÁZASSÁGÁIG

A MAGYAR POLITIKA ÉS ZSIDÓ STRATÉGIA 150 ÉVE

Mindenkinek, aki egy rövid írásban próbálja tömören összefoglalni a magyarországi zsidó identitás változásait az 1868-as emancipációs törvény óta, hamar rá kell ébrednie, hogy nagy fába vágta a fejszét. Százötven évről ugyanis meglehetősen nehéz sarkítások nélkül beszélni. A vállalkozás azonban nem reménytelen: a gondolatkíséret végén meglepően könnyen kiderülhet, hogy a széles perspektívájú áttekintés a közpolitika és a magyar zsidók összetett és érzékeny viszonyrendszerének felfejtésén keresztül nem csupán azt teheti világosabbá, hogy miként jutottunk idáig, hanem fontos tanulságot szolgálhat a jelenünk alakításához is. KÖVES SLOMÓ ÍRÁSA

Széchenyi István – Schöff József és Ágoston festménye

„LEGYETEK MAGYAROK, ÉS ADUNK NEKTEK JOGOKAT!”

Az első korszak mottója világossá teszi a többségi társadalom korabeli elvárásait a zsidókra vonatkozóan. A zsidókkal kapcsolatos lépéseket formába öntő megfontolások körét egy nagyon határozott, ugyanakkor meglehetősen öncélú nemzetiségi politikából és a magyar nemzeti identitáshoz kapcsolódó érdekből levezetett gondolat dominálta: az, hogy a történelmi Magyarország területén a magyar népesség aránya nem érte el az ötven százalékot. A 6-800 ezer zsidó származású ember maradéktalan kulturális és nyelvi asszimilációjától azt remélhették, hogy a magyar nemzetiség többségbe kerül a nemzet határain belül.

Eötvös József 1841-ben adta közre röpirat formájában A zsidók emancipációja című értekezését, ami megfogalmazta az optimista emancipációs nézetet: mely szerint a zsidóknak ugyanúgy járnak jogok, ahogyan a többi polgárnak, azokat nem szükséges feltételekhez kötni, a kedvezményezettek a számukra megnyíló lehetőségek birtokában végül úgys jó magyarok lesznek.

Ennél bizalmatlanabb álláspont-ra helyezkedett Kossuth. Az általa is képviselt pesszimista emancipációs nézet, amelyet a Pesti Hírlapban 1844. május 5-én megjelent írásában is ismertetett, azt hangsúlyozta, hogy bár a magyarok adhatnak egyenlő jogokat a zsidóknak, amíg azok nem esznek egy asztalnál a

FOTÓ: FORTEPAN

többségi társadalom tagjaival, adig nem is lehetnek a nemzet részei.

A Széchenyi által vallott anti-emancipációs nézet csak a teljes elutasítást látta járható útnak, részint a nemzetet évszázadok óta érő, folyamatos támadások terhe, részint a magyarság relatíve csekély, és a zsidók ehhez képest viszonylag magas száma miatt. A főrendi tábla 1844. október 1-jei ülésén vészjóslóan így fogalmazott: „*ha egy bárkában ülök, és abban van gyermekem és más gyermeke, és ha a bárkába bejő a víz, (...) biz én a magam gyermekét konzerválom, és a másikat kilököm...*”.

A magyar politikai nemzettudat egyszerűen nem tudott kialakulni, hiszen ötszáz éven keresztül idegen hatalmak megfosztották a politikai önrendelkezéstől, így a nemzettudat csak kulturális alapokon szerveződhetett. Ebből következően a zsidóknak, amennyiben a nemzet részévé kívántak válni, elsősorban magyarrá kellett lenniük. Csakhogy ez az elvárás, és az ennek megfelelni vágyás egy megoldhatatlan problémát is teremtett rögtön. A zsidóság ugyanis nemzet és vallás is egyben.

A zsidók státuszával kapcsolatos vita végül elvezetett az 1849-es emancipációs törvényig. Ekkor, hogy a szabadságharcon ne essék szegényfolt, gyorsan megszavazták a zsidók azonos jogait, miközben pontosan tudták, hogy azok gyakorlatba ültetéséről – az önrendelkezési törekvések bukása miatt – már nem lehet szó.

A SZAKADÁS

1868. november 10-én Eötvös József kultuszminiszter kevesebb mint egy évvel az immár tartósan érvényben maradt emancipációs törvény elfogadása után összehívta a magyar és erdélyi izraeliták kongresszusát, hogy a katolikusokhoz hasonlóan egyetlen egyházba szerveződjenek, és ezen keresztül lehessen intézni a velük kapcsolatos ügyeket. Ám Eötvösék nem vettek figyelembe, hogy ekkorra a zsidóságnak már többféle értelmezése elterjedt. Az események végül odáig vezettek, hogy a hagyományörzőbb, később ortodoxnak nevezett képviselők kivonultak a kongresszusról, és adáz

Eötvös József
– Madarász Viktor vázlata

harcot kezdeményeztek a nézeteik képviseléséért.

Ezzel bekövetkezett a szakadás, amelynek eredményeként a magyarországi zsidóság három csoportra vált szét: az asszimiláció és reformpárti kongresszusiakra (a későbbi neológokra), az ortodoxokra, illetve a Statusquo Ante irányzatra, amelynek célja a függetlenségük megőrzése lett.

1869-ben, alig két évvel a kiegyezést követően, a lakosság csak nagyjából 40 százaléka volt magyar nemzetiségű. A zsidók tehát nélkülözhetetlennek bizonyultak abban, hogy a magyar nemzetiség a történelmi Magyarország területén ismét többségbe kerüljön. Minden túlzás nélkül, az egész nemzet önképét, identitását befolyásoló kérdésről volt tehát szó, ami képes megmagyarázni azt is, mitől ilyen érzékeny téma a zsidóság azóta is. A zsidósággal kapcsolatos kérdésfeltevések Magyarországon ugyanis nemcsak a zsidókat érintik, hanem a nemzet saját magával kapcsolatos viszonyulásait, önképét is.

„NINCS RÁTOK SZÜKSÉG!”

Mindebből következően óriási volt a csalódás és a dőbbenet, amikor

1944-ben kiderült, hogy a zsidók asszimilációs igyekezete kudarcba fulladt, noha ezt már az 1920-as, első zsidótörvény megszületése előrevetítette.

A '20-as, '30-as években felerősödött az antiszemitizmus okai közül egy gondolatmenetet emelek ki, amely kevés figyelmet kap a történelmi elemzésekben. Ha a zsidókra azért volt szükség, hogy a történelmi Magyarország területén többségbe kerüljenek a magyarok, akkor a trianoni tragédia után, amely a kis Magyarország területén a magyarok többségét eredményezte, a zsidók feleslegessé váltak. Egy olyan időszakban, amikor amúgy is a megmaradás volt a tét, az első áldozatok a zsidók lettek. Széchenyire visszautalva: a víz bejött a bárkába.

Az 1868-ban bekövetkezett szakadás nyomán létrejött három irányzat közül – bármilyen fájdalom is kimondani – a neológ irányzat mondott csődöt, amely a 19. század végétől azt hangsúlyozta, hogy a zsidóság „pusztán” Mózes-hit, nem jelent nemzeti hovatartozást, miközben próbálta a maga eszközeivel bizonyítani azt, hogy a magyar zsidók a magyaroknál is magyarabbak.

„NE LEGYETEK ZSIDÓK ÉS MI MEGVÉDÜNK TITEKET!”

Míg korábban azt kívánta a magyar nemzet, hogy a magyar zsidók váljanak magyarokká, a kommunista rendszer azt tűzte ki célul, hogy a zsidó identitás szűküljön le a valósággyakorlás egy nagyon személyes területére, és minden, ami az identitásvállalás közösségi dimenziójához tartozik, szűnjön meg. A deportálás elsősorban a vidéki zsidóságot sújtották, a budapestiek általában asszimiláns, gyakran kikeresztelkedett, sokszor kommunista, szekuláris zsidók voltak. A vallásellenes Rákosi-rendszer, majd a forradalom, amelynek során szintén viszonylag nagy mennyiségű, sok esetben ortodox zsidó indult útnak Magyarországról, megakadályozták vallásos élet újjászervezését. Ráadásul minden zsidóban a csalódás

és elkeseredettség mellett munkált a félelem is, hogy a borzalmak újra megismétlődhetnek. Másrészt élt a megmentő Vörös Hadsereg iránti bizalom is. Mindez együtt járt annak a reményével, hogy a kommunizmus a jó százéves identitásdilemmákat is szép lassan meg fogja oldani.

A hatalom a zsidó vallási élet teljes leépítéséhez magukat a morálisan és egzisztenciálisan egyaránt kiszolgáltatott zsidókat használta fel: a kompromittált, hatalomtól függő vezetők végezték el a közösségek megsemmisítését. 1950-ben létrehozták a Magyar Izraeliták Országos Képviselőt (MIOK), amely egészen 1990-ig képviselte a hatalom felé a zsidóságot.

A zsidóság nyilvános megjelenése eközben a holokauszt borzalmaira való emlékeztetésben merült ki. A holokauszt a burzsoáz fasizmus eredménye – hirdette az egyedül érvényes krédó, és egyedül a szocialista rendszer képes biztosítani, hogy ne legyen különbség többé ember és ember között. A holokauszt borzalmas tapasztalata nagyon sokaknak az egyetlen identitásélményévé vált.

ÚJ TÁRSADALMI SZERZŐDÉS

Az 1989-es újabb fordulat a jogok gyarapodásával járt együtt, ugyanakkor a nyílt antiszemitizmus a '90-es évektől ismét a mindennapok tapasztalatává vált. Az elsőként felsejülő új identitás-modellek nem tudtak sikeressé válni. A kulturális zsidóság programja, amelyet az egyik legelső bejegyzett civil szervezet, a MAZSIKÉ tűzött zászlajára 1988-ban, nem kapta meg azt a fajta legitimitációt sem a hivatalos zsidó politikától, sem a nagypolitikától ahhoz, hogy sikeres legyen. Második lehetőségként a zsidóság nemzetiségi kérdésként való vizsgálata kínálkozott, először a 90-es évek elején, majd a 2000-es évek

közepén, ám a MAZSIHISZ ellenzte a kezdeményezést. A harmadik identitásképző lehetőség a cionizmus lett volna, ám ez sem gyakorolt komoly vonzerőt a hazai zsidóságra.

Mindeközben a MIOK 1990-ben MAZSIHISZ névre váltott. A valódi ernyőszervezeti jelleg kialakulása azonban elmaradt, ráadásul az évek alatt a legitimitációja, és az érdekvénesítő képessége is jelentősen leszűkül. Ehhez hozzájön az a korábbi időszakból származó kettős identitásprobléma, amely tovább

Síp utca 12., a Magyarországi Zsidó Hitközségek Szövetsége székházának díszterme. Beszél dr. Seifert Géza a MIOK elnöke, tőle balra Schück Jenő az Ortodox Rabbitanács elnöke, 1968

bénítja az önmagára találását. A neológia 19. századi identitásmodellje 1920-ban megbukott, és azóta sem tudták újrafogalmazni az értékeiket és a célkitűzéseiket.

Mindehhez hozzájárul az is, hogy a zsidó érdekképviselőt a köztudatban továbbra is úgy jelenik meg, mint aminek az első számú feladata a holokauszt emlékének a megőrzése. Ez azt a téves képzetet kelti, hogy maga a zsidóság is egyetlen jelent ennek a feladatnak az elvégzésével. Ezzel párhuzamosan folyamatosan keveredik az emlékezés és a nyílt antiszemitizmus elleni harc fogalma.

RÁTALÁLNI A HELYES ÚTRA

A továbblépés egyedüli lehetséges útja annak a felismerése, hogy új korszakba léptünk. Felnőtt egy új nemzedék, amelynek többé semmilyen személyes élménye, kapcsolata nincs a holokauszttal. Ez a többségi társadalomra is igaz: a 20. század zsákutcás történelme keveseket érint intenzíven. A világban ráadásul megváltozott az antiszemitizmus jellege. Korábban ez a náci reminiscenciákat felidéző szélsőjobboldal kiváltsága volt. Ma az antiszemitizmus a

bal- és szélsőbaloldali mozgalmakhoz, politikai erőkhöz, az Izrael-ellenességhez, az arab-párti felfogásokhoz, a radikális iszlám programokhoz kapcsolódik. A fizikai atrocitásokat a legtöbbször kilátástalan helyzetben levő, nem kellően integrálódott másod-harmadgenerációs nyugat-európai muszlim bevándorlók követik el.

De, ami bennünket, magyar zsidókat elsősorban érint: a személyes tanítói, kö-

zösségvezetői élményeimen keresztül is újra és újra igazolódik, hogy az egyedül megbízható identitás-szervező erő a vallás, és az ezen alapuló értékek közösségben való megélése. A többi opciónak, számomra úgy tűnik, nincs elegendő ereje ahhoz, hogy hosszú távon is stimuláló, inspiráló maradjon. Mindemellett végre ki kell emelni az évszázadok óta folyó diskurzust abból a tévútból, amely úgy interpretálja az identitáskérdéseket, hogy valaki annál inkább zsidó, minél kevésbé magyar – és fordítva! Zsidónak lenni egy vallás követése mellett nemzeti azonosságtudatot is feltételez.

A TÁRSADALOM EGYHARMADA TÖVÁBBRA IS ANTISZEMITA

A Tett és Védelem Alapítvány (TEV) a Medián Közvélemény- és Piackutató Intézettel közösen 2013 óta minden évben átfogó kutatás keretében vizsgálja a magyar lakosság körében tapasztalható antiszemita előítéletek gyakoriságát. A Kovács András szociológus módszertanát követő felmérések az előítéletek több, egymástól jól elkülöníthető dimenzióját vizsgálják, így az előítéletek tartalmát, azaz a kognitív antiszemitizmust és az előítéletek érzelmi intenzitását, amelyre a kutatásban affektív antiszemitizmusként hivatkoznak. RÉTI JÁNOS ÍRÁSA

A Hahn Endre szociológus és Róna Dániel politológus, közgazdász által jegyzett, tavaly elvégzett és idén publikált mérések a magyar társadalom zsidósághoz való viszonyát: a zsidósággal kapcsolatos véleményeket, képzeteket; az antiszemita előítéletek gyakoriságát, erősségét; a holokauszthoz és az emlékezet-hez fűződő véleményeket; és a zsidósággal kapcsolatos asszociációk természetét térképezték fel. A kutatás kérdőíves módszerrel történt, a 18 éves és idősebb népességet reprezentáló 1200 fős minta személyes megkérdezése révén.

A legfrissebb kérdőíves kutatás, az elmúlt évek tapasztalataira ráerősítve, ismét alátámasztotta, hogy a zsidósággal kapcsolatos hírek a társadalom töredékéhez jutnak csak el. A megkérdezettek alig 12 százaléka volt képes konkrét, a zsidósághoz kapcsolódó eseményt felidézni. Mindebből következően a kérdésekre adott válaszok csupán a zsidókat érintő viszonyulások irányát megmutathatják, a kérdésekre adott válaszok társadalmi súlyát nem.

A KOGNITÍV ANTISZEMITIZMUS

A zsidósággal kapcsolatos képzeteket vizsgálva kijelenthető, hogy a kérdéssorban megfogalmazott, negatív tartalmú kijelentésekkel a lakosság harmada, negyede egyetért.

A legtöbben azokkal az állításokkal értettek egyet, amelyek a zsidók „túlzott”, „veszélyes” befolyására vonatkoztak, és tízből három válaszadó még a numerus clausus szellemét idéző állításra is rábólintott. Talán ennél is aggasztóbb, hogy

a válaszadók 24%-a zsidók kívándorlásának igényétől sem riadna vissza. Az elmúlt évek adataival összevetve elmondható, hogy hosszabb időtávot tekintve a kognitív antiszemitizmus észrevehetően terjedt hazánkban. Az elmúlt öt év során a nem antiszemita aránya fokozatosan csökkent, ezzel szemben az erősen antiszemitaaként jellemezhető válaszadóké évről évre nőtt. Tavaly ráadásul – vélhetően az úgynevezett „igazság utáni politika” térnyerése, azaz a különböző politikai csoportok által egyre gyakrabban alkalmazott dezinformálás

és ezzel összefüggésben az összeesküvés-elméletek terjedése miatt – a negatív tartalmú állításokra adott egyetértő válaszok aránya érzékelhetően megugrott.

AZ AFFEKTÍV ANTISZEMITIZMUS

A zsidósághoz fűződő érzelmi viszony vizsgálata során jól látszik, hogy a zsidók érzelmi elutasításában bekövetkezett, minden valószínűség szerint a Jobbik intenzív megjelenésével szorosan összefüggő, 2010-es jelenségeket (ekkor a válaszadók nem kevesebb, mint 28 százaléka tartotta ellenszenvesnek a zsidókat) követően 21-26 százalék között ingadozó averzió ugyan ezúttal sem mutat kiugró értéket, ám az utóbbi évben emelkedett, 25 százalékos szinten alakult. Ez az eredmény vélhetően összefügg az általános, Európa-szerte terjedő idegenellenességgel. A migránsokat érintő ellenszenv egyébként mára a társadalomból hagyományosan a legerősebb érzelmi elutasítást kiváltó cigányok felé irányuló negatív érzületeknél is erősebbé vált.

A zsidók relatív helyzete viszont ebben a dimenzióban viszonylag kedvezőnek számít a többi csoporthoz képest: a zsidók – a svábok mögött – a második leginkább elfogadott közösségnek számítanak.

A két dimenzió összegzése alapján világosan látszik, hogy a társa-

dalom bő egyharmadára jellemző valamilyen fokú antiszemitizmus, negyedére pedig az erőteljes zsidóellenes beállítódás. A vizsgálat szerint, bár a zsidóellenesség minden társadalmi csoportra hasonló mértékben jellemző, ennek megfelelően nem találhatóak nagy eltérések, a településtípus szerinti eloszlás a tavalyi évben némileg megváltozott: a vidéki városok lakóira valamivel jellemzőbb volt a zsidókkal szembeni előítélet.

VÁLTOZÁS AZ ANTISZEMITIZMUS ÉS A POLITIKAI PREFERENCIÁK ÖSSZEFÜGGÉSEIBEN

Miközben továbbra is igaz, hogy az antiszemiták a teljes népességhez viszonyítva átlagosan közelebb esnek a jobboldali radikális pólushoz, az eredmények alapján az is teljesen egyértelműen kirajzolódik, hogy a baloldaliak, liberálisok és mérsékelték között is nagy számban vannak az antiszemita kijelentésekkel egyetértő válaszadók. Úgy tűnik, a pártpreferencia meglehetősen szoros statisztikai kapcsolatban áll a zsidóellenességgel. A Jobbik szavazóinak 42 százaléka erősen zsidóellenes, további 15 százaléka pedig

mérsékelt antiszemitának mondható. Az előző évek eredményeihez képest újdonság viszont, hogy az MSZP esetében ugyanezen mutatók alapján a szavazók 35 illetve 8 százalékos arányban hajlamosak az erőteljes, illetve az enyhébb zsidóellenességre. Ezzel a párt támogatói a második helyet foglalják el az antiszemitizmus pártpreferencia szerinti bontásában.

JAVULT A ZSIDÓ ÁLLAM ELFOGADOTTSÁGA

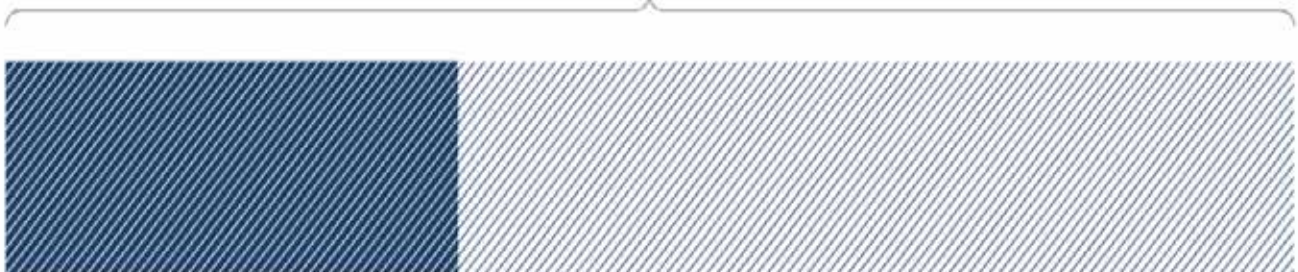
Az Izrael megítélésére vonatkozó érdeklődés során mindössze az interjúalanyok 4 százaléka felelt Izraelre nézve kifejezetten elítélő megjegyzéssel a megadott válaszlehetőségek nélkül feltett, pusztán a válaszadók asszociációira kíváncsi kérdésekre. Mindezzel összefüggésben úgy látszik, hogy még a vizsgálat további kérdései alapján antiszemitának minősített válaszadók jelentős részének sem negatív gondolatok jutottak eszükbe elsőként Izraellel kapcsolatban. Ebben valószínűleg döntő szerepet játszik az, hogy az általános migráns-ellenesség sokakban viszonylagos rokonszenvet keltett az ismétlődő arabok-

muszlim támadásoknak kitett zsidó állam iránt.

SOROS ÉS A ZSIDÓKKAL KAPCSOLATOS ASSZOCIÁCIÓK

A kutatás összeállítói szintén nyitott kérdéssel tesztelték, hogy mi jut az emberek eszébe a „zsidó” szóról. A válaszok között a semleges említések domináltak (27 százalék), majd a pénz (18 százalék) és az üldöztetések (16 százalék) következtek. A negatív tulajdonságok 14 százalékban jelentek meg, ezzel szemben pozitív tulajdonságokat 10 százalék említett. Soros Györgyre az összes megkérdezett 1 százaléka asszociált. Amikor – a kutatások történetében először – kifejezetten a nemzetközi híru üzletember-befektetőről kérdezték a válaszadókat („Mire gondol elsöre, ha ezt a szót hallja, hogy Soros György?”), a legtöbben a migránsokat (30 százalék) említették, illetve különböző negatív tulajdonságokat (32 százalék) emeltek ki, értékítélet nélküli jelzőkkel a teljes népesség 20 százaléka, míg elismerő szavakkal 11 százalék válaszolt. A filantróp zsidó származására a válaszadók mindössze 2 százaléka asszociált.

37 ÖSSZES ANTISZEMITA
GYŰLÖLET-
CSELEKMÉNY

13 RONGÁLÁS

24 GYŰLÖLETBESZÉD

AZ ÉRTELMEZÉSEK HÁBORÚJA

A 2017-es kutatás két, valószínűleg legérzékenyebb témájáról, az antiszemitizmus baloldalon tapasztalható erősödésének és Soros György megítélésének okairól a TEV kuratóriumának elnökével, Bodnár Dániellel Réti János beszélgetett.

– A közelmúltban éles vitát váltott ki Magyarországon a Soros Györggyel szemben folytatott kampány szokatlan intenzitása, erőteljes és sokakban kellemetlen asszociációkat keltő vizuális világa, személyeskedő hangvétele. Az a jelenlegi kurzus politikájával szembehelyezkedő politikusok, értelmiségiek egy része magától értetődő természetességgel hangoztatták, hogy a kommunikációs hadjárat voltaképpen burkolt antiszemita kampány. Ezzel szemben a kormány váltig hangsúlyozta, hogy üzeneteikkel csupán Magyarország érdekeit és a zsidó-keresztény kultúra értékeit védik a Soros György fémjelzte „az európai nemzetek érdekeivel szembehelyezkedő” támadásaival, és az ellenfelek érvek híján csupán előhúzzák az „antiszemita kártyát”, miközben ők épp a zsidóságot védik azzal, hogy felhívják a figyelmet a milliárdos migránsokkal kapcsolatos szélsőséges nézeteire. A mostani kutatás mintha ez utóbbi állítást látszana alátámasztani, hiszen

– bár elképzelhető, hogy a célközönség nem vette az üzenetet – a válaszadók elenyésző hányada asszociált csupán a zsidóságra Soros György neve hallatán...

– Egy adott személyiség, szervezet nyilvánosságban megjelenő reprezentációja mindig nagymértékben befolyásolja azt, hogy a nyilvánosság hogyan percipálja, miként gondolkodik róla. Soros György esetében az egy magától értetődő tény, hogy nem zsidóként jeleníti meg magát, hanem a globális kapitalizmus képviselőjeként, illetve a nyitott társadalom elméletének terjesztőjeként, Karl Popper tanítványaként, különböző komplex kötődésű szervezetek finanszírozójaként. Ennek okán a társadalom legnagyobb részében sem, mint zsidó értelmeződik, hanem nagytőkésként, filantrópként, vagy mint public intellectual, vagyis a világban végbemenő politikai és gazdasági folyamatokról véleményt formálni mindig kész közéleti értelmiségiként. Esetleg, mint egész országok gazdasági folyamatait befolyásolni képes üzletember. Ezen, a nyilvánosságban megjelenő reprezentációk között egyáltalán, semmilyen formában sem jelenik meg a zsidóság. A megítélésében tehát döntő szerepet játszik saját öndefiníciója. Ugyanakkor persze lehetségesnek látszik az, hogy amint a társadalom egy része általában is hajlamos a saját projekcióit másokra vetíteni, és ilyen módon önkényes döntést hozni arról, hogy valaki mit jelenít meg, a világhírű üzletember esetében is tetten érhetünk ilyesmit. Ám ennél rendszerint és ez esetben is jóval hatékonyabban határozza meg a közvélekedést, ha valaki ismételt elmondja nagy nyilvánosság előtt, hogy kinek gondolja magát és konzisztensen ennek megfelelően is viselkedik.

– Soros György megjelenése a kérdések között nem az egyetlen újdonsága a nemrég publikált kutatásnak. Mi az, ami a leglátványosabban változott a korábbi vizsgálatokkal összehasonlítva?

– Az antiszemita érzületek számsága statisztikailag nem változott Magyarországon az elmúlt öt évben a kerekítési hibahatáron túl. Az antiszemita előítéletességet jellemző, 33-35 százalék körüli érték a társadalom egészen belül állandósulni látszik. Ami az elmúlt év során újdonságként megmutatkozott az az, hogy ennek a statisztikai értéknek a belső szerkezete átalakult. Rögtön hangsúlyoznom kell, hogy egy ilyen szerkezeti átalakulásról egyetlen év adatai alapján nagyon nehéz távlati konzekvenciákat levonni és tudományos alapossággal állítani valamit. Azt ugyanakkor minden további nélkül el lehet mondani, hogy a pártpreferenciák változásai hatással vannak arra, hogy milyen módon gondolkodnak az adott pártválasztók a zsidóság nyilvánosságban való reprezentációjáról.

További fontos kérdés, hogy a jobb- és a baloldali politikai közösségben egyaránt fennáll a holocaust fatigue-nak, vagyis holokausz fátalságnak nevezett jelenség. Amikor a holokausz és általában, az ezért viselt felelősség kérdése egy adott évben hangsúlyosabban jelenik meg a közbeszédben, ez a fajta fátalság, a témával való túltöltöttség erőteljesebben érzékelhető, mint azokban az időszakokban, amikor hasonló emlékezetpolitikai témák ritkábban merülnek fel. 2014, a magyar holokausz-émlékév nagyon jó példa ebből a szempontból, 2017 már kevésbé, a megítélésem szerint ezért lehetséges az, hogy a belső szerkezet változott inkább, és nem az antiszemitizmus mértékét jelző számok módosultak.

– A belső szerkezeti átalakulásoknak mi lehet az elsődleges oka? Milyen mértékben kapcsolódnak ezek különböző világpolitikai folyamatokhoz?

– Feltehetően a biztonság vágyott érzete a hirtelen és nagy számban megjelenő migránsok esetén sokakban bizonyos fokú együttérzést eredményezett a nem kellőképpen integrált, többségében muszlim háttérű bevándorlók, gyakran a nyílt erőszakról sem visszariadó fenyegetésének leginkább kitett zsidók irányában. Ezzel párhuzamosan elképzelhetőnek tartom, hogy a baloldali szavazók egyes csoportjai valamilyen módon a zsidók vélelmezett befolyásához kötik a migránsváltás kevésbé demokratikusnak érzett kezelésének ügyét.

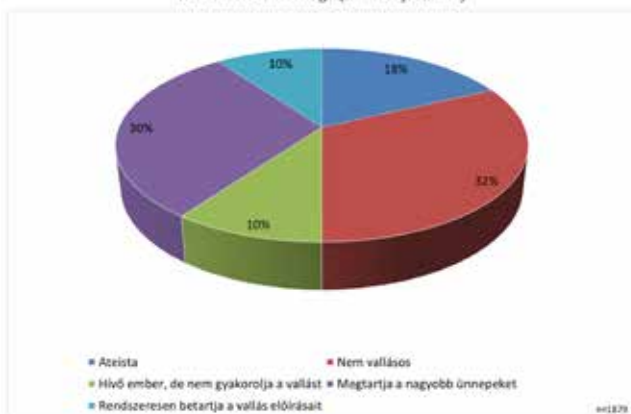
„EGYRE TÖBBEN TÉRNEK VISSZA A HAGYOMÁNY MEGŐRZÉSÉHEZ”

FELMÉRÉS KÉSZÜLT A MAGYAR ZSIDÓSÁGRÓL

Zsidók és zsidóság Magyarországon 2017-ben (Budapest: Szombat, 2018) címmel jelent meg szociológiai felmérés a magyarországi zsidóság társadalmi helyzetéről Kovács András és Barna Ildikó, a CEU és az ELTE oktatóinak szerkesztésében. VESZPRÉMY LÁSZLÓ BERNÁT ÍRÁSA

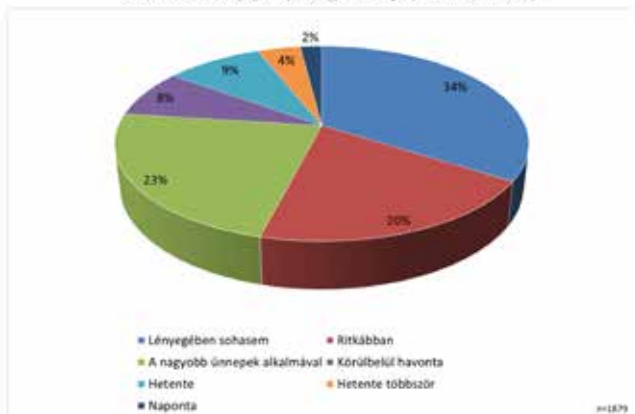
A legutóbbi alkalommal 1999-2000-ben végeztek a magyarországi zsidóságot vizsgáló átfogó kutatást, így hát ideje volt frissíteni ezeket az eredményeket. A mostani, 2016-2017-ben végzett felmérés során 1879 személyes interjú készült: ezeknek az interjúknak az eredményeit tartalmazza a kötet. Az adatfelvételt a Medián munkatársai készítették személyes interjúk során 2016 és 2017 nyara között, az adatok feldolgozása nagyjából egy évig tartott. A mostani kutatás során, az 1999-eshez hasonlóan azokat kérdezték meg, akiknek legalább egy zsidó nagyszülőjük van, illetve azok jöhetnek még szóba, akik a zsidó vallás értelmében betértek a zsidóságra. Az interjúalanyok mind elmúltak 18 évesek, illetve magukat valamilyen értelemben zsidónak tartották.

A kérdezett vallásossága (Bázis: teljes minta)

A kutatás módszereiről Kovács András elmondta az *Egység* magazin számára, hogy az az úgynevezett „hólabda módszerrel” történt, mely során először kis magcsoportok tagjaival készülnek interjúk, majd őket megkérlik, hogy adják meg további, szóba jöhető ismerőseik elérhetőségét. Ez bevett szociológiai módszer az olyan társadalmi rétegek – például etnikumok, vallási kisebbségek – esetében, melyekről nincsenek átfogó adatbázisok. Az így kapott minta ugyan szigorúan vett statisztikai értelemben nem reprezentatív, azaz nem feltétlenül tükrözi a vizsgált népesség összetételét minden

A kérdezett zsinagógába járási gyakorisága (Bázis: teljes minta)

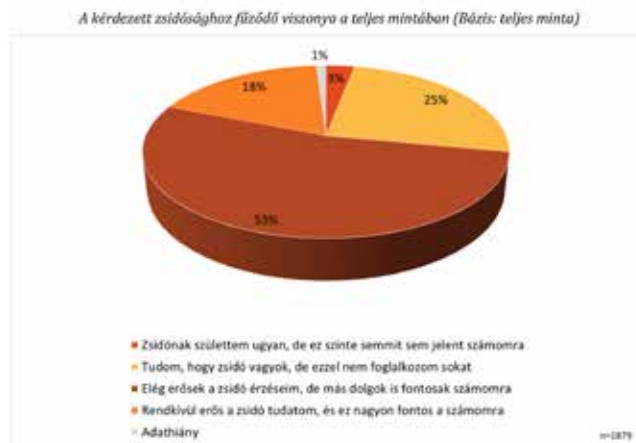

dimenzióban, ám így is lehetővé teszi fontos konklúziók levonását, mivel a zsidóság valamennyi fontos alcsoportja – a szigorú hagyománykövetőktől a zsidóságra csak mint családtörténeti érdekességre tekintőkig – az elemzéshez szükséges létszámban megjelenik benne. A kutatás számos érdekesítő eredményre jutott, melyek közül mindössze néhányat emelünk most ki: többek között arra jutott a kutatás, hogy a zsidóság körében több a hagyományhoz visszatérő ember, összességében jobban tartják a vallási hagyományokat, illetve a zsidók kisebb arányban tartják fontosnak a holokausztot identitásukban.

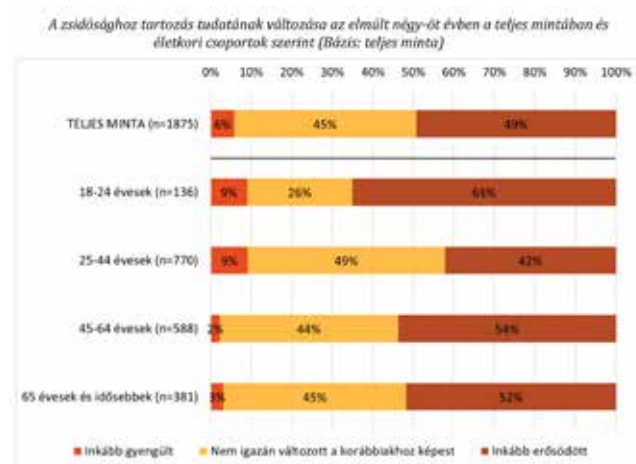
A változásokról Köves Slomó rabbi, az EMIH vezetője elmondta, hogy a felmérés eredményeit helyén kell értelmezni: „Ha interjúkat vesz fel az ember kétezer budapesti zsidóval, akkor azok a zsidók fognak elsősorban interjút adni, akik az aktív zsidók, azaz az átlagnál jobban kapcsolódnak valamilyen közösséghez. Azaz ha egy eredmény szerint a megkérdezett zsidóknak nagy része hagyományőrző, az nem jelenti azt, hogy a teljes zsidóság nagy része hagyományőrző. Ugyanakkor ha a 20 évvel ezelőtti kutatással hasonlítjuk össze ezt a mostanit, akkor legalábbis a kutatás által elért metszet (amely nyilván érdemben nem változott) 20 év alatt történt változásából tudunk következtetéseket

levonni: láthatjuk, hogy lényegesen több ember számára fontosabb a hagyomány személyes tartása, mint korábban”.

Természetesen felmerül a kérdés, hogy a megkérdezettek közül hányan tartoztak a hagyományhoz szorosabban ragaszkodó irányzatok hívei közé. A kutatás

szerint a válaszadók 16%-a tartozott az EMIH, 9%-a Mazsihisz ortodoxia kötelékébe, míg a maradék más, progresszívebb irányzatok hívei közé tartozott (60% Mazsihisz neológia, 6% reform, 7% egyéb, 2% adathiányos). Azonban a tény, hogy az ortodoxia arányához képest talán bizonyos mértékben nagyobb szót kapott, nem jelenti, hogy az adatok ne mutatnának valóban a hagyományhoz való visszatérésre. Kovács András úgy értékeli, hogy a vallási-kulturális hagyományhoz való kötődés erősödését főleg az az adat mutatja, miszerint a

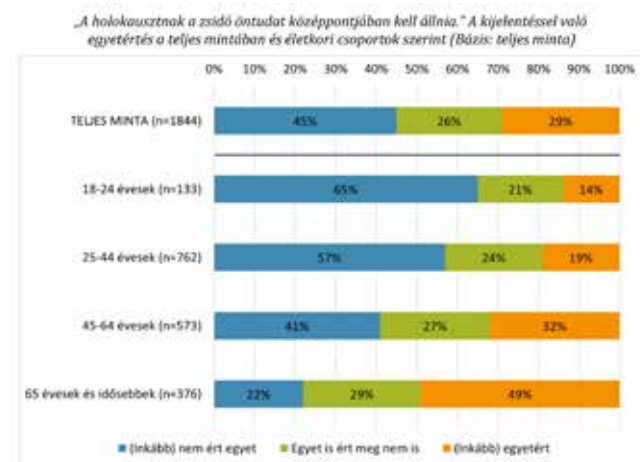

válaszadó gyerekkori családjához képest mai családjába a kérdézet tíz hagyományos vallási-kulturális gyakorlat közül szinte mindegyik nagyobb arányban van jelen.

Mi lehet az oka ennek a változásnak? Köves rabbi egyértelműen az EMIH sikerének látja például a hanuka megtartásának növekedését: mint elmondta, mikor először felállították a köztéri menórát a Nyugati téren, ijedt reakciók érkeztek a zsidó közösségből, ám mára láthatóan sikereket ért el az akció a zsidóságon belül is: „Akkoriban félték tőle, hogy a menóra felállítása az

antiszemitizmus növekedéséhez vezethet. Az igazság azonban az, hogy a zsidó hagyomány ilyen nyilvános demonstrálása éppen ellenkező eredményt ér el: a zsidók büszkéek lehetnek zsidóságukra, és a többségi társadalom előtt is be lehet mutatni, miről is szól közösségünk”. Köves rabbi hasonlóan az EMIH nyitottságának sikerét látja a tényben, hogy egyre többen térnek vissza a zsidósághoz az olyan személyek közül, akik korábban teljesen elveszettek tűnhetek a közösség számára.

Az antiszemitizmus kérdésére rátérve: a megkérdezettek személyesen – a szomszédságban, a munkahelyen, az utcán – kevesebbet találkoznak konkrét személyekre irányuló antiszemita megnyilvánulásokkal, mint 18 éve, ellenben meglepően sokan állítják, hogy

találkoztak antiszemita beszéddel. Amennyiben ezt összevetjük a Tett és Védelem Alapítvány 2017-es évre vonatkozó magyarországi felméréssel, akár eltérésnek is tűnhetne a két adat: ahhoz képest, hogy kiemelkedően alacsony az antiszemita atrocitások vagy szóbeli inzultusok száma Magyarországon, a megkérdezett zsidók jelentős részbe mégis úgy vélte, hogy találkozott antiszemita szövegekkel. Kovács szerint ugyan itt nincsen szó eltérésről – mivel az első esetben konkrét személyekre irányult a megnyilvánulás, a második esetben pedig a szöveg a zsidókról általában szólt –, abban viszont bizonyos, hogy ennek oka részben az internet világa: „A megkérdezett zsidók nagy része diplomás, akinek van internete, és használja is. Az internetes fórumok világában pedig sokkal könnyebben találkozni antiszemita hozzászólásokkal, mint a személyes kommunikáció során.

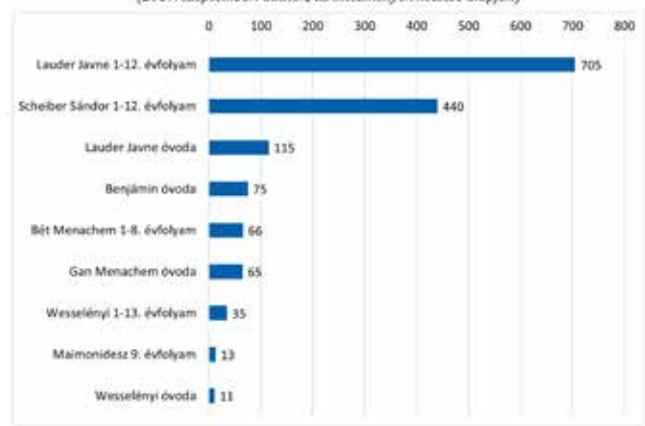

Ezzel Köves Slomó is egyetért: szerinte ismert tény, hogy kisebbségek nagyobbban tudják érzékelni a rájuk leselkedő veszélyt, mint amennyire azt az empirikus tapasztalatok valóságnak mutatják. Mindazonáltal Köves rabbi nem mondaná, hogy „nagyobb a füstje, mint a lángja”, ugyanis „nem jó, ha a zsidók úgy érzik, hogy nagy az antiszemitizmus. Azon túl, hogy az antiszemitizmust kezelni kell, érdemes elgondolkodni, hogy mi az oka ennek az érzésnek, lehet-e rajta változtatni, és miért nem jó a zsidóság közérzete”. A rabbi szerint is a közösségi média „buborékvilágának” lehet köze a túlzó antiszemitizmus-érzékeléshez.

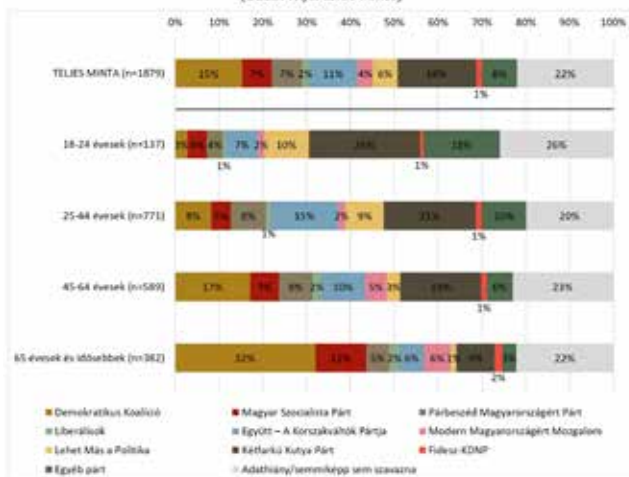
A felmérés következő érdekes eredménye a politikai preferenciákra mutatott. Ugyan a felmérés jóval a 2018-as választások előtt készült – azaz a Momentum Mozgalom például nem is szerepelt rajta –, valamint egy éven át tartott, ami alatt bőven változhattak a megkérdezettek pártszimpátiái, mégis érdekes látni, hogy míg a Kétfarkú Kutyapárt a teljes népesség körében 0%-os támogatást élvez, addig a zsidóság körében a legnépszerűbb párt (18%), s míg a Fidesz a teljes népesség körében a legmagasabb, 30%-os támogatást élvezve, addig a zsidóságnál csak a Jobbik népszerűtlenebb az 1%-on álló Fidesznél. Kovács András és Köves Slomó is a pártokból való kiábrándultság jeleként értelmezi a Kétfarkúak vezetését, s Kovács még arra is rámutat,

liberális álláspontot képvisel olyan témákban, mint a bevándorlás vagy a halálbüntetés, addig 14%-a támogatná a halálbüntetés kiszabását súlyosabb esetekben, illetve szigorítana a bevándorláson. Ez a 14% azonban nem jelentkezik a jobboldali pártok választói között, azaz Kovács András szerint elmondható, hogy a jobboldali pártok nem voltak képesek megszólítani a konzervatív zsidóságot. Véleménye szerint ez azért is érdekes, mert például az Egyesült Államokban a republikánus párt számíthat egy stabil zsidó szavazói tömbre, még akkor is, ha az amerikai zsidóság többsége szintúgy a baloldali demokratákat részesíti előnyben.

A magyarországi zsidó iskolákba és óvodákba járók létszáma (2017. szeptemberi adatok, az intézmények közlése alapján)

Pártpreferencia-megoszlás a teljes mintában és életkori csoportok szerint (Bázis: teljes zsidó minta)

hogy a pártot választani nem tudók aránya 20%-os volt. „Mivel a Kétfarkú Kutyapárt is egyfajta protest-párt, a kiábrándultak aránya majdnem 40%-os”. Köves rabbi szerint mindez azt is mutatja, hogy már nem igaz az állítás, hogy a magyar zsidóság általában baloldali lenne. Ráadásul, mivel a liberális politikában való részvétel régen a zsidóság egyfajta ki nem mondott megélését is jelentette, a politikából való kiábrándultság szintúgy a zsidó identitás megélésében való újítás igényére mutat.

Különösen sokat mondó, ha a fenti, pártválasztási eredményt összevetjük a világnézeti szimpátiákat mérő táblázattal. E szerint a zsidóság nagy része alapvetően

Hasonlóan érdekesítő adatokat olvashatunk a kutatásban a zsidóság Izraelhez való viszonyáról. Egyre több magyar zsidó látogat Izraelbe, ám az a tény is kivilágított az eredményekből, hogy a 25-34 éves zsidók között valamennyire többségben vannak az Izraellel kapcsolatban inkább kritikus vélemények. Noha első látásra meglepő lehet, hogy nem a 18-24 évesek a kritikusabbak a zsidó állammal szemben, Kovács András szerint ennek oka lehet, hogy ez a korosztály még nem annyira foglalkozik politikával, mint a következő. A fiatal, politika iránt érdeklődő zsidók Izrael-kritikus hangvételére pedig okot adhat a baloldali irányultság, illetve az univerzális értékekbe vetett hit. Hasonló értelmezését adja az adatoknak Köves Slomó is: szerinte ebben a korosztályban a baloldali értékek dominálnak, „Izrael pedig a zsidóságról szól, és nem a társadalmi igazságról”.

Eközben az is lehetséges, hogy a baloldali médiafogyasztásnak is köze van a fiatal zsidók ilyen nézetéhez. A TEV egyik friss kutatása utalt arra, hogy a baloldali, fiatalos médiumok az utóbbi időben markánsan Izrael-ellenes hangra váltottak. Célzott kutatási eredmények nélkül ez azonban csak találgatás – véli Kovács András. Köves Slomó ehhez azt is hozzátette, hogy a kutatás eredményei szerint az Izrael-barátabb jobboldali médiumokat nagyon kevés zsidó olvassa. Így tehát míg a zsidóságra már nem áll az az állítás, hogy általában baloldaliak lennének, azt sem lehet elmondani, hogy a zsidóság immár jobboldali lenne.

STRASSHOF HÁLÁCHÁI

Cikkünk előző részében megismerkedtünk a makói Lemberger rabbival, a strasshofi zsidók vallási vezetőjével. Láthattuk, hogy a Schrankenberggasse iskolaépületébe összezsúfolt rabok mindent megtettek annak érdekében, hogy megőrizhessék vallási hagyományukat. A most megjelenő második részben a rabbi által megválaszolt háláchikus kérdésekből válogattunk.

OBERLANDER BÁRUCH RABBI ÍRÁSA

A kényszermunkára hurcolt zsidók hozzá fordultak útmutatásért, hogy hogyan tarthatnák meg a zsidóság szabályait a kegyetlen körülmények ellenére is. A rabbi visszaemlékezésében leírta, hogy mindösszesen egy imakönyv és egy egykötetes *Chok Chumás* (talmudi részletekkel és háláchá válogatással bővített Mózes öt könyve az év minden napjához) állt rendelkezésére, amit magával hozott otthonról, ebből minden nap tanított munka után¹. Mindezekből kitűnik, hogy a válasszaiban idézett forrásokat jobbra fejből idézte.

SZOMBATI MUNKA A JOM KIPURI PIHENÉSÉRT

Az előzőekből megtudtuk, hogy a Strasshofba hurcoltakat elsőre a Bécs közeli erdőbe vitték fát vágni. Noha korábban sosem foglalkoztak ilyesmivel, mégis olyan hatékonyan bizonyultak a favágásban, hogy egy idő után az idősebbek a táborban maradhattak, majd már szombatonként sem kellett dolgozniuk².

Amikor azonban eljött jom kipur, felmerült a kérdés, nem volna-e jobb elcserélni a szombati szabadnapjukat, hogy a hosszúnapi idején

ne kelljen dolgozniuk. Mi volt a dilemma? Általában a szombati munkatiltalom súlyosabb, mint a jom kipuri, ezért fontosabb, hogy szombaton ne dolgozzanak. Jom kipurkor viszont, ha a böjt mellett dolgozniuk is kell, könnyen rosszul lehet valaki annyira, hogy meg kell szegnie a böjtöt.

Lemberger rabbi nagyjából 20 sorban foglalja össze az érvelését³.

Először idézi azt a rabbinikus vitát⁴, amely a bebörtönzött ember esetét boncolgatja, akinek összesen egyszer van lehetősége kijutni és a közösséggel imádkozni. Kérdés, hogy rögtön az első lehetőségnél menjen-e, vagy inkább valami fontosabb napra tartogassa a kimenőjét. Azonban a rabbi szerint az ő esetükben egy másik oldalról kell megközelíteni a kérdést. Arra jutott, hogy egyes vélemények szerint a kényszermunka nem számít tórai szombatszégésnek, csak rabbinikusnak⁵: hisz szombaton az a munka tilos, aminek van szándéka és célja (*móláchá hácárichá lögfű*)⁶, márpedig az ő munkájuknak számukra nincsen célja. „Ha nem számít igazi szombatszégésnek, akkor inkább legyen jom kipur az a nap, amikor nem dolgozunk.” Ugyanis ennek

az érvelésnek a mentén a szombati kényszermunka tilalma már nem tórai tilalom, így a jom kipuri böjt tórai tilalma erősebb és így elsőbbséget élvez. Ezért inkább aznap ne dolgozzanak, nehogy valakinek a munka miatt kelljen megszegnie a böjtöt. „Remélem, hogy nem hibáztam most.” – írja Lemberger rabbi utalva rá, hogy nincsenek könyvei, amiben utánanézhethetne a véleményeknek.

KENYÉRKERESŐ MUNKA SÁBESZKOR

Novemberben már állandóan bombáztak és leállt a fakitermelés is. A tél beköszöntével új munkát kaptak a rabok. A férfiakat a lerombolt házakban megmaradt értékek elszállítására vezényelték ki, a nők pedig a közelben található Ankerbrotfabrik nevű péküzemben robotoltak, ami másfél utcával arrébb volt. A férfiak munkája rendkívül kimerítő volt, ahogy a rabbi írja⁷, volt, hogy azt hitték, nem jutnak el élve a földszintre a rengeteg teherrel, amit rájuk pakoltak. Egy alkalommal azonban különleges kincsre bukkantak, épp hanuka előtt. Egy negyedik emeleti műteremből kellett lehurcolkodniuk, és már talán

vagy negyvenedszerre fordultak, amikor találtak egy üveg olajat. Ebből és a heti ételadagjukból kispórolt, kis adag margarinokból készült aztán hanukai mécses⁸.

Jobban jártak azok, akik a pékségben dolgoztak, ahol meleg volt, és ahonnan a munka végeztével egy-egy fél kenyeret kaptak. Ráadásul, ahogy édesanyám visszaemlékezik rá, nadrágjuk szárában hosszú, vékony bagettek is ki tudtak csempészni. Ezt más, értékes dolgokra tudták cserélni az első emeleti olasz foglyokkal, amiknek ők híján voltak. Ráadásul a pékségben meleg víz is volt, így időnként, titokban meg is tudtak rendesen fürdeni. Sőt volt, hogy édesanyámat is becsempészték oda, hogy megfürödhessen.

Ekkor két háláchikus kérdéssel fordultak a rabbihoz. Egyrészt ha a kenyér, amit kaptak a pékségben, fizetségnek volt tekinthető és nem ajándéknak, akkor felmerül a kérdés, hogy szombaton szabad volt-e elfogadniuk, hisz szombaton nem szabad pénzt keresni⁹. Lemberger rabbi azonban úgy vélte, hogy ha visszaadnák a kenyeret, azzal csak ajándékot adnának az őket dolgoztatóknak, így nem szükséges visszatartani a szombati kenyéradagot. Ez az érvelés sajnos olyan tömör, hogy nem lehet pontosan érteni, mire célzott a rabbi¹⁰.

A másik probléma az volt, hogy meg szabad-e enni a nem zsidó által villanytűzhelyen főzött ételt, hisz a kóserság szabályai szerint zsidónak kell főznie az ételt¹¹. A rabbi válaszból látszik, hogy az életveszélyes körülményeket figyelembe véve mindenáron meg akarta találni a kikaput, hogy engedélyt adhasson, így két érvvel is próbálkozott¹². Egyrészt, ahogy a *Sulchán áru*¹³ az mondja, hogy a füstölés nem számít főzésnek és meg van engedve,

hasonlóan lehet az elektromossággal való főzésre is ezt az engedélyt megadni. Ezt azonban elvetette. A második érve az, hogy mivel ez egy újfajta főzés, ami a tilalom kihirdetési korában még nem volt, ezért nem vonatkozik rá¹⁴. Fontos megjegyezni, hogy az elfogadott vélemény szerint ma a villanytűzhelyen való főzést ugyanolyannak vesszük, mint a tűzön való főzést¹⁵.

MACESZ TERESIENSTADTBAN

Február 28-ig, susán purim napjáig¹⁶ éltek a Schrankenberggasse utcában a Tiszántúlról összerelent zsidó családok. Innen mentek vissza Strasshofba, ahonnan egy héttel később, március 7-én újabb transzporttal Teresienstadtba vitték őket¹⁷. Jóval korábban, decemberben, azonban még lezajlott egy érdekes csere. Lemberger rabbi szép ünnepi kaftánjára szemet vetett az egyik ott raboskodó olasz férfi, aki egy malomban volt kényszermunkán. A kabátért cserébe 20 kilónyi tiszta, száraz búzát kért a rabbi. „Őriztem ezeket állandóan és ahova csak vándoroltunk egy tarisznyában zárva és bekötve, hogy Isten őrizze ne negyvesedjen be” írta a rabbi¹⁸. Az üzlet megkötött, így

Lemberger rabbinak módja volt rá, hogy Teresienstadtban maceszt süsön peszách ünnepére¹⁹.

ZSIDÓSÁG MINDEN KÖRÜLMÉNYEK KÖZÖTT

Gyerekként rengeteget hallottam Strasshofról, ezekkel a történetekkel nőttünk fel. A Schrankenberggasse számomra annak a bizonyítéka volt, hogy a zsidóságot minden körülmények között meg kell tartani, és az megtart bennünket. Ezt a legjobban illusztrálja a következő kis történet. Nagynéném visszaemlékezéseiben beszélt egy Szóke nevű emberről, akit később telepítettek abba a terembe, ahol édesanyámék szállása volt. Ezt a még gyerekként kikeresztelkedett zsidó embert lenyűgözte, hogy a Rubinstein család még ezek között a nehéz körülmények között is megtartja a vallási szokásokat, amennyire csak telt tőlük. Egy péntek este, amikor épp a szombati kidust mondták el a szokásos két szelet kenyér felett, a férfi megkérte nagyapámat, hogy hadd csatlakozzon hozzájuk: „Semmit sem tudok a vallásról.” – mondta – „De ez, amit csináltok, nagyon tetszik nekem, főleg az, hogy együtt van az egész család.”

¹ Uo. Előszó 18. oldal, uo. 4. oldal; ² Uo. 18. oldal; ³ Uo. 4. oldal; ⁴ Ídezi a *Böér hétév* a SÁ-hoz, OC 90:11.; ⁵ *MáHáRIK* responsum 137. fejezet. Ídezi Grünfeld Simon (1861–1930) büdszentmihályi rabbija *MáHáRSáG* responsumában 2. kötet 58. fejezet; ⁶ *SÁ RSZ* 278:1., 3; ⁷ *Kli golá* uo. 25. oldal; ⁸ Részletesebben lásd *Holokauszt és Háláchá* 70–72. oldal; ⁹ *SÁ OC* 245:6., *RSZ* uo. 19.; ¹⁰ Úgy tűnik, hogy arra utal, hogy csak zsidótól nem szabad elfogadni szombati fizetést, ami ellentmond az előző lábjegyzetben említett *Sulchán áru* szabálynak, ami pont a nem-zsidótól kapott fizetésről beszél. Lásd még *MáHáRáM Brisk* responsum 2. kötet 55. fejezet, *Kávánát hálév* responsum 14. fejezet, *Minchát Ásér* responsum 1. kötet 30. fejezet; ¹¹ *SÁ JĐ* 113:1.; ¹² *Áteret Mose* responsum *JĐ* 2. kötet 248. fejezet, *Kli golá* uo. 5. oldal; ¹³ Uo. 13.; ¹⁴ Lásd hasonló érvelés a peszáchüvelyek tilalma kapcsán: *Áfrákszáta dóánjá* responsum 1. kötet 117. fejezet, *Igrot Mose* responsum OC 3. kötet 63. fejezet; ¹⁵ Lásd *Sulchán móláchim* 1. kötet 666–671. oldal; ¹⁶ Moskovits Báruh Cvi: *Nisbá láávotéhá* uo.; ¹⁷ *Kli golá* uo. 20. oldal, *Biográfia* uo. 31–32. oldal. Érkezésükről lásd uo. 22–23. oldal; ¹⁸ Uo. 27. oldal végén; ¹⁹ Uo. 32. oldal végén.

JUDAPEST FÜREDEN NYARAL

BALATONFÜRED ZSIDÓ MÚLTJA, JELENE ÉS JÖVŐJE

Minden évben nyaranta, mikor a hőség egyre nagyobb, Budapest egyre üresebbé válik. Aki csak teheti, vízpart felé veszi az irányt, a legtöbben egy másik B-betűs város felé. Az egyik legkedveltebb úticél Balatonfüred – minek népszerűsége 150 év alatt sem változott. Judapest lakossága a tópartra költözik; Balatonfüredet Zsidófürednek, Siófokot pedig Zsidófoknak csúfolják. Egy cikk erejéig rovatunk is Füredre költözött, hogy bemutassuk a város egykori és mostani zsidó árnyalatait, így a pár hónapja megnyitott Zsidó Kiválóságok Házát, ahol a kiállítás koncepciójának megálmodója dr. Olti Ferenc kalauzolt minket. CSEH VIKTOR ÍRÁSA

FÜREDBŐL ÜDÜLŐPARADICSOM

Balatonfüredre nagyobb számban a 19. század környékén kezdtek zsidók letelepedni, de az első „füredsidót” már egy 1758-as vármegyei összeírás említi. A régió adottságainak megfelelően kezdetben a zsidók is a borászatban helyezkedtek el, többen szőlőtermesztéssel foglalkoztak. Mikor az 1880-as filoxérajárvány elpusztította a környék legtöbb szőlőskertjét, az elkecsereedett gazdáknak Baradlai Jenő (Steiner Aurél; 1866–1936) adott újra reményt, aki a járválynak ellenálló amerikai oltványokat telepített a domboldalakra, ráadásul a legszegényebb gazdáknak ingyen biztosította a szőlővesszőket.

A 19. század végétől aztán egyre többen inkább a szolgáltatató szektort választották megélhetésük forrásának: hogy kielégítsék az évről évre gyarapodó számú nyaralók igényeit. Szuvenírboltot, női

kozmetikát nyitottak, heti kétszer már mozielőadásokat is vetítettek – kivéve szombaton, mert akkor minden zsidó bezárt; a nap szentségét még a negyvenes években is mindenki megtartotta, Füreden ugyanis orthodox hitközség volt.

A FÜRDŐVÁROS ATYJA, AZ ORSZÁG ELSŐ ZSIDÓ SZÁRMAZÁSÚ ORVOSA

A Balaton körül számos település van, de igazi fürdőváros kevés. Balatonfüred fürdővárossá fejlesztésében kiemelkedő szerepe volt Oesterreicher Manes Józsefnek

(1759–1831), Magyarország első zsidó származású orvosának, aki 1782-ben kapta meg doktorátusát, pár évvel később pedig már Füred vezető főorvosa volt. Elvégezte a helyi savanyúvíz összetételének kémiai elemzését, majd kezdeményezte a helyi gyógyfürdő megalapítását, mely az 1792-es német nyelvű tanulmánya után egyhamar európai ismeretségű lett. A szívkorházban található az 1885-ben elhelyezett márvány emléktáblája (Gyógy tér 2.).

KÓSER BALATON

A gyógyfürdő látogatása hamar népszerűvé vált a zsidók körében is, így a fürdőházban már 1836-tól kóser vendéglő működött, ez 1878-tól új helyre költözött, a századforduló környékén pedig az akkori bérlője után, Löbl-féle étteremként emlegették, de a kávéház és vendéglő valódi neve „Balaton” volt.

1925 májusában nyílt meg dr. Ajtós Emil Imre (1876–1957) alezredes főorvos villájában (Honvéd utca 5.), a korabeli hirdetések szerint a város egyetlen kóser vendéglője, tehát feltételezhető, hogy a „Balaton” vendéglő ekkor már nem létezett, vagy nem állt rituális felügyelet alatt.

A ZSIDÓ TANÍTÓK PIHENŐHELYE

1931. június 25-én volt az ünnepélyes megnyitója az Országos Izraelita Tanítóegyesület bauhaus jellegű, modern üdülőjének, melyet Faragó Ferenc műépítész tervezett. A nyaraló az országban zsidó iskolák fáradt dolgozóinak biztosított lehetőséget az olcsó pihenésre. Az üdülő orthodox vallási felügyelet alatt kezdhette meg működését – e tény feletti örömeiben dr. Deutsch Adolf rabbi, a fővárosi orthodox iskolák igazgatója boldogságának adott hangot, amikor azt mondta, hogy míg eddig a vallásos tanárok, amikor nyaralni mentek, gyakorta el kellett mondaniuk az „Isten gyógyítsa meg testét és bocsássa meg vétkeit, amiket ott elkövetett” imát, addig itt erre nem lesz szükség, mert itt minden kóser!

ANTISZEMITA HUMOR?

A népes zsidó nyaralótábort persze nem mindenki nézte jó szemmel. 1925-ben Az elveszett Balaton címmel írt kesergőt egy írói vénától forró antiszemita, melyben panaszkolta, hogy nemzetközivé lett a tó, hogy a zsidók „ellepik az ős-zengésű pogány magyar nevű helyeket, keleti testüket beledagasztják a magyar tenger vizébe...” Efféle cikkek évente jelentek meg a nyár derekán, ám ezek inkább szórakoztatták, mint sem bosszantották a fürdőközönséget.

TEPLOMBÓL ZSINAGÓGA

A 19. század derekán a gyarapodó füredi zsidóknak lehetőségük adódott egyszerű imaszobájukat egy önálló épületre cserélni, de nem is egy akármilyen hétköznapi épületre. A helyi református egyház kínálta ugyanis eladásra az ótemplomát,

mely alapjaiban Balatonfüred egyik legrégebbi épülete, az első említése 1267-ből való, abból tudjuk, hogy eredetileg Szent Margit tiszteletére építettek ott kápolnát.

A nem mindennapi vásárlást komoly dilemma előzte meg, a füredi zsidók a pozsonyi Ktav Szófer rabbihoz intéztek kérdést, hogy megvehetik-e a templomot. A válasz egyértelmű volt, így 1855. május 30-án a helyi zsidók 2000 ezüstforintért megvásárolták a református egyház ótemplomát, melyet aztán zsinagógává alakítottak. A klasszicista stílusú Tóraszekrény fölött héber zsolttáridézet állt, melynek fordítása: „Vágyódtam üdvödre, oh Örökkévaló, és tanod az én gyönyörűségem.” (Zsoltárok 119:147.).

A FÜREDI BÓHEREK

Az 1868/69-es Kongresszus után a helyi hitközség orthodox alapokra szerveződött, mely Talmud-tudós rabbikat választott. A helyi rabbik között találjuk a váci dajan egyik fiát, Avraham Eliezer Eckstein (1738–1908) rabbit, aki néhány évet működött itt, majd 1871-ben az akkor megalakult pesti orthodox hitközség dájánjának hívták meg, ahol komoly eredményeket ért el a kóser élelmiszergyártásban. 1870-től haláláig Avraham Pollak (?–1903 / 5663. ijar 26.) rabbi foglalta el a rabbiszéket, akit fia, Sraga

Dovid Pollak (Fülöp; 1876–1910 / 5671. hesván 17.) követtett.

1913-tól Ezra Menachem Goldstein (1886–1942 / 5702. tévét 21.) volt a rabbi, aki a Magyarország egyik legnagyobb Talmud-tudósának, Júda Aszód rabbinak volt a dédunokája. Rav Goldstein 1927-ben egy kisebb jesivát alapított, ahol a szegény családok fiai ingyen, a többiek pedig kedvezményes áron kaptak „egészséges lakást és táplálékot” is. Goldstein rabbi a jesiván kívül nagy gondot fordított a kisebbek vallásos oktatására, nevelésére, később pedig a foglalkoztatásukra is.

A Goldstein-rabbicalád egykori otthona, dacolva az idővel, még a mai napig szinte eredeti formájában áll (Dózsa György út 13.) – itt tanította hímezni, horgolni és kötni Grizella rebecen (szül.: Glück; ?–1944) a kézimunkára fogékony füredi nőket és asszonyokat.

VÉSZKORSZAK BALATONFÜREDEN

1920-ban a hitközség létszáma elérte a csúcspontját, ekkor 187 izraelita vallású embert regisztráltak a városban, mely ekkor az összlakosság 7,2%-át jelentette, ezt követően viszont lassú apadásnak indult a közösség. A hitközség utolsó rabbija a korábbi fia, Avraham Goldstein (Árpád; 1918–1942 / 5703. tisri 8.) lett, de tisztségét csak pár hónapig tölthette be, mert munkaszolgálat-

Ezra Menachem Goldstein rabbi sírja, háttérben a füredi Holokauszt-emlékművel

FOTÓK: CSEH VIKTOR

Balatoni kilátás a füredi zsidó temetőből

ra sorozták a keleti hadszíntérre, ahol ugyanazon év szeptemberében agyonlőtték. Füredről százötvennégy embert deportáltak, akik közül csak néhányan éltek túl.

A HÁBORÚ UTÁN

A kevés túlélő között volt Oblatt Sándor (1898–1984), a korábbi hitközség elnöke, aki haláláig Füreden élt és hirdette az egykori füredi zsidó történelmet. 2007-ben négy botlatókövet helyeztek el, kettőt a Kossuth Lajos utca 19. szám előtt és kettőt a Dózsa György utca 9. szám alatt lévő ház elé, utóbbiakon Oblatt Sándor feleségének, Groszmann Jolán (1901–1944) és Judit (1928–1944) leányának nevével.

Az egykori Oblatt-ház volt 1918-ban a helyszíne a Bortermelők Részvénytársasága megalapításának, mely a családi vállalkozásból nőtte ki magát; az Oblatt-féle borok közül kitűnt a furmintjuk, melyet az aranyérmes díjazottak közül is kiemelt a zsűri az éves versenyeken. Az Oblatt-család egy leszármazottja, dr. Olti Ferenc ma is a városban él, és apjához hasonlóan ápolja a – füredi – zsidó hagyományokat, nem csoda hát, hogy őt kérdezte az önkormányzat, hogy mit lehetne csinálni a romos zsinagógával.

A zsinagóga 1946-ban adásvétel útján magántulajdonba került, és ezután két évtizedig a hajógyár garázsaként működött. Majd az ódon épületet vadszőlő futotta körbe és lakatlanná vált, a kilencvenes években pedig éttermet alakítottak itt ki, aztán évekig újra üresen állt.

Olti úr koncepciója szerint és ösztönzésére, Sugár Péter és Varga Piroska tervei alapján, az Önkormányzat és vezetője, dr. Bóka István polgármester kezdeményezésére és projektirányításával az egykori zsinagógában megvalósult a Zsidó Kiválóságok Háza (ZSKH), mely 2018 márciusában nyitotta meg kapuit.

ÚJ PERSPEKTÍVA, ÚJ EMLÉKEZETPOLITIKA

Olti Ferenc mérnök, tanár úr – aki családjával kétlaki életet él: a hét nagy részét Füreden a maradékot pedig Budapesten töltik – a vidéki

zsidók aktív hírmondója elmondta, hogy szerinte új emlékezetpolitika van szükség. Az évente megrendezett Holokauszt-megelékezésen nagyrészt zsidók beszélnek zsidóknak, a hivatalosság is képviselteti magát, de az igazi célközönség, a mai fiatalok nagyrészt távol maradnak.

Az emlékezés nagyon fontos, de a gyógyíthatatlan sebek saját körben való újbóli felidézése helyett a széles társadalmat kell megszólítani, rádöbbeneni a veszteségekre és a hiányérzet felkeltésére kell a hangsúlyt fektetni úgy, hogy közben pozitív érzületet keltsünk. Olti úr pedig az elképzeléseit a gyakorlatban implementálta.

A koncepció nemcsak a saját múlt ápolásáról szól, hanem a közös múlt elfogadásáról és feldolgozásáról is. A felújított zsinagóga évszázados falai és a modern, ipuszterilis jellegű sok fém- és üvegfelületet felhasználó kiállítótér épülete éles kontrasztban áll egymással, mégis harmónikus egészként tud funkcionálni. A ZSKH megjelenésében is ötvözi a múltat és a mindenkori jelent, nem engedi elszakítani egymástól a kettőt.

KIÁLLÍTÁS, NEM MÚZEUM

A projekt keretében megújult a zsinagóga is, melynek fehérre meszelt terébe egy budapesti elhagyatott orthodox zsinagógából, a Garay utcából hoztak Tóraszokrényt – a

restaurált Frigyszekrény felső részét eredeti Róth Miksa ólomüvegek díszítik. A zsinagógában egy-egy táblán a füredi zsidó hitközség és a zsinagóga történetével lehet megismerkedni, a tér pedig multifunkcionális, alakítható, ahol előadásokat vagy éppen koncerteket is lehet tartani, és, a Tóraszekrénynek hála, szakrális funkciót is betölthet.

A megújított ódon térhez kapcsolódik a legmodernebb technikával berendezett kiállítótér – nem pedig múzeum, hiszen nem a múltba réved. A ZSKH-ban a látogatók interaktív kiállítás keretében ismerhetik meg egy-egy kiemelkedő zsidó történetét. Az előcsarnokban minden látogató saját plasztik kártyát és egy fülhallgató lejátszóeszközt kap, melyre mindenki öt zsidó híresség életét töltheti fel, választva 132 lehetőségből, hogy aztán az emeleti érintőképernyős monitor-sarok egyikében átélhessen. De mi lett volna, ha a gonoszság terve sikerül...?

ARS POETICA

„Ha a gonoszság terve sikerül, ezeket a tudósokat is megölték volna, hasonlóan azokhoz a nővéreinkhez és fivéreinkhez, akiket elpusztítottak.

Dr. Olti Ferenc a ZSKH kertjében, az Izrael Állammal egyidős olajfa mellett

Ők azonban megmenekültek és az Élet szavával válaszoltak a sötétség szavára. Gondolatokból építettek palotát. Ez a palota az otthonunk. Nekik is köszönhető, hogy él az emberség és az emberiség.” – áll a ZSKH bejárata előtti fémtáblán.

TERVEK: SZABADTÉRI MÚZEUM?

A város határában, az egykori Papsoka lankáján omladozó terméskőfal öleli körbe a füredi zsidó temetőt, ahonnan széles horizontú panoráma nyílik a Balatonra. A tölgyek árnyékában dülöngélő sírkövek és magasra nőtt füvek tengeréből egy magaslaton emelkedik ki az 1949-ben emelt holokauszt-emlékfal, melyre százharmincnégy áldozat nevét vésték fel.

Olti úr kérdésünkre elmondta, hogy jelenleg benyújtott pályázat várja elbírálását, hogy megújulhasson a temető, mi több, egyfajta szabadtéri kiállításként lehetne bemu-

tatni a Hevra Kadisa működését, a temetkezési szokásokat stb.

MI VÁRHATÓ?

A ZSKH megnyitása óta egyre nagyobb ismertségnek és népszerűségnek örvend, útbaigazító táblák mutatják az utat ide a város különböző pontjairól, sőt még a strandon is bemondják a régi-új látványosságot. Hamarosan megnyílik az iskola csoportok számára létesített interaktív, edukációs szoba, ahol a diákok még intenzívebb élményekkel gazdagodhatnak.

A zsinagógában már eddig is nívós fellépők tartottak esteket – színvonalas folytatás várható. Füreden jelenleg nem él az imádkozáshoz szükséges tíz felnőtt férfi, de nyaranta meglenne a minyen, így Olti úr nem tartja kizártnak, hogy a zsinagógában újra felhangzik az Örökkevaló héber dicsérete is – szerinte minden csak elhatározás kérdése!

BIBLIOGRÁFIA: Erődi Jenő: „A jubiláló Balatonfüred magyar zsidó emlékei”, in: *A Magyar Zsidók Lapja* (1943), 5. évf. 20. szám, 5. o.; Varga Lászlóné: A balatonfüredi zsidó temető (Balatonfüred: Balatonfüredi Önkormányzat, 2004); Z. Karkovány Judit: „A füredi Baradlai Jenő és rokonai” in: *Füredi História* VI. évf. (2004) 13. szám, 5-13. o. (Balatonfüred: Balatonfüredi Városi Könyvtár és Helytörténeti Gyűjtemény, Balatonfüredi Helytörténeti Egyesület, 2006); Z. Karkovány Judit: „Két évszázadról számokban, Együttélés és kirekesztettség Balatonfüreden 1758–1944 között (I. rész)” in: *Balatonfüredi Napló* (2014), 16. évf., 5. szám, 7. o.; Z. Karkovány Judit: „Két évszázadról számokban, Együttélés és kirekesztettség Balatonfüreden 1758–1944 között (II. rész)” in: *Balatonfüredi Napló* (2014), 16. évf., 6. szám, 9. o.; „A balatonfüredi főrabbi”, in: *Orthodox Zsidó Ujság* (1942), 4. évf. 4. szám, 5. o.; „A balatonfüredi főrabbi halála”, in: *A Magyar Zsidók Lapja* (1942), 4. évf. 3. szám, 4. o.; „A balatonfüredi jesivában”, in: *Zsidó Ujság* (1928), 4. évf. 13-14. szám, 15. o.; „Az elvesztett Balaton”, in: *Egyenlőség* (1925), 44. évf. 31. szám, 6. o.

NYARAL A KARPFFENSTEIN UTCA

Olvasóink már jól ismerik a Karpfenstein utca-József utca tengelyen élő Spindler család életének számos történetét. Ezúttal Spindler Éva a nagy családi nyaralások idejébe repít vissza bennünket, amikor „szamárvonattal” érkeztek a férjek a Duna-parton vagy a Balatonnál üdülő családjaik után és a nyaralók kedvelt programja az esti korzózás volt. DÉNES ANNA ÍRÁSA

– Milyenek voltak a gyerekkori nyaralók, a háború előtt?

– Mindig az iskola befejezése utáni héten mentünk el, és minden évben augusztus 20-án jöttünk haza, a tűzijátékra. Az egyik típusú nyaralás Nagymaroson volt. Először az anya meg az apu elmentek, és kivettek egy házat. Nagymaroson a Váci utcában béreltünk sváb házakat. Ebből éltek akkor a tulajdonosok, hogy nyárra kiadták a házaikat. Ide elvittünk mindent, feladtuk a vasútra a nagy utazókosarakat, abba raktuk az ágyneműt, és közé raktuk a poharakat, az edényeket, a fazekakat, tányérokat, mindent. A vasútra tettük, és érkezésnél kiváltottuk. Az állomásról lovaskocsi vitte a nagy kosarakat arra a helyre, ahol laktunk. Ott kipakolták, és elkezdtek az életet. Az egész nagy család ott volt, az összes házat kibérelték. A nagymama sajnos sokat volt beteg, csak pihent mindig a fotelunkban. Nyugágyat is vittünk, egy vagon tele lett a család holmijával.

Nagyon népszerű volt, még az ortodox iskola tanárnője is ott volt. Egy kulturált dolog volt: a Dunában fürödtünk, kirándultunk, jól mulattunk. És micsoda evészet, ivászat volt! Annyi csirkét kopasztott a cselédlány, merthogy elvittük őt is magunkkal. Anya egész nap főzött.

– Hogy teltek a napok?

– Reggel meghozták a friss tejet, amit a mi edényünkbe belefajtek, kakaót főztek meg kávét meg süteményt sütöttek. Gyönyörű nagy strand volt Nagymaroson, volt rendes trambulin, ott tanultam meg úszni, voltak öltözőszekrények meg

A Spindler házaspár Nagymaroson

kabinok. Délben, vagy később, egy órákor hazamentünk, addigra anya megfőzte az ebédet, megebédeltünk. Délután kimentünk a főtérre, ott volt egy nagy vendéglő, ötötórai tea volt, és estélyi ruhákban mentek be, hosszú nyári ruhákban,

mi meg ültünk kint a padon, és néztük. Este megjöttek a férjek, a szamárvonattal, úgy mondták, az öt- vagy hatórás vonattal. Este volt egy imádkozás, utána vacsora, beszélgetés, séta, móka.

Nagymaroson a legfőbb látnivaló az volt, hogy sok hajó ment a Dunán. Minden este lementünk 10 órákor a Dunára. Először jöttek a kofahajók, mentek Bécsbe: a magyar kofák nagy hajókon, uszályokon ültek, és vitték a friss árut a bécsi piacra. Éjjel mentek, és reggel megjöttek visszafelé. Hát azt imádtuk nézni. Aztán ment a gyönyörű hajó Budapestről Bécsbe, ami azt jelenti, hogy reggelre ért Bécsbe, és tánc volt rajta és vacsora, lehetett hallani róla a zenét. Napközben is szerettük a hajókat, amikor a strandon voltunk, amikor jött egy hajó, akkor kiabáltuk „hullám, hullám”, mert akkor a hajó csinált hullámot a strandon, és azt nagyon szerettük.

Maroson nem szabadott menni az erdőbe, mert mindig azt mondták, hogy ott rossz emberek vannak. De jártunk kirándulni, gyalog elmentünk erre-arra. Megvolt akkor is már a kisvasút.

Amikor nem volt olyan jó idő, akkor társasoztunk, vagy játszottunk. A nagybátyáim eljártak tán-

colni, anyu meg apu sétáltak, olvastak, rádiót hallgattak. Nem tudom elmondani azt a légkört, azt az életet, mert az egy olyan csodálatos világ volt. Tényleg nem lehet azt úgy elmondani, hogy milyen volt a boldog békeidőben. Voltak kisebb atrocitások, de ott nem éreztük. Aztán már a svábok nem akartak kiadni lakást Nagymaroson, és akkor tértünk át a Balatonra.

– Ez volt a másik fajta nyaralás?

– Igen, a másik típusú nyaralás a Balatonon volt. Balatonszárszóra jártunk, ugyanezekkel a rokonokkal, mindenki együtt volt, de oda nem kellett vinni edényt, csak reggelit, úgy emlékszem. Mert ott volt egy ortodox kóser vendéglő. Két lány vezette, a nagybátyjuknak Siófokon volt szintén ortodox kóser étterme. Szárszón, a Balatonnál nagyon jó volt, rengeteget úsztunk, játszottunk, ott volt az egész család. Jártunk a strandra, ott is jó volt. Ezek a kóser éttermesek tartottak egy cukrászdát is. Beültünk a cukrászdába, és ettük a fagyaltot. Azt imádtam, csak nem nagyon adtak nekem, mert folyton fájt a torkom tőle. Ezért tejszínt nyomtak a tölcserbe, és a tetejére gesztenyét, úgy hívták, hogy kornis: üvöltöttem, hogy „nem kell kornis, fagyaltot vegyenek nekem!”

– Ott milyenek voltak a napok?

– Ott úgy volt a nap, hogy reggel megreggeliztünk, elmentünk a Balatonra, ott voltunk délutánig. Aztán elmentünk az étterembe, előre meg volt beszélve, hogy mi lesz az ebéd. Egyszer az apu szólt ennek a két lánynak, hogy rántott csirkét szeretne enni. Jó, nekünk csinálnak, csak menjünk később, az apu nagyon szerették, de a menüben nem lesz rántott csirke. A család minden tagja kérdezte, hogy megyünk-e már ebédelni, mi meg mondtuk, hogy nem, még nem. Így megszimtalolták a rokonok, hogy valami készül, és ők is később mentek. A két szegény lány a fejét kapkodta, annyi rántott csirkét kellett végül csinálniuk.

Balatonfüreden voltunk, amikor egy éves voltam, mert a nagymamának a szíve nagyon rossz volt, ott itta azt a vizet, bejárt a kórházba. Ott tanultam meg járni. Van egy fénykép is, a gyerekkocsi meg én, és fogok egy falat, abba kapaszkodva

próbálok lépkedni. Az aztán nem egy mostani ügy! 88 évvel ezelőtt volt. De elment ez az idő. Mennyi sok bajjal...

– Milyen emlékek vannak még a nyaralásokról?

– Emlékszem, a főtéren szemben volt egy öreg parasztasszony, aki meghalt, láttam, ahogy vitték, azt mondták, azért, mert sárgabarackra vizet ivott. Azt nem engedték nekem. Vettek nagy dinnyéket, azokat betették a kútba, és ott hűtötték.

Nagymarosra minden csütörtökön járt át a metsző, és vágta a csirkét, libát, kacsát az egyik háznál. Anyukáék mentek minden csütörtök reggel a piacra, vették a kis rántani való csibéket, kacsát, aztán a sakter elnyeszetelte. Vonattal jött Vácról, még akkor senkinek nem volt kocsija, mindent vonattal intéztünk.

Szegény apu, mielőtt reggel elment, a hajnali vonattal, imádkozott. A férjek este jöttek Nagymarosra, a Balatonra pedig csak egyszer egy héten jöttek le, péntektől vasárnap estig, akkor mentek vissza dolgozni. Onnan nem lehetett minden nap menni, kocsija meg nemigen volt senkinek.

– Meddig tartott a nyaralás?

– Augusztus huszadikán reggel bepakoltuk a cuberákot, levittük az állomásra, és Nagymaroson feladtuk a vonatra. Apuka, mire hazajöttünk, kitakarította a lakást. Nyárra ugyanis feltekertük a szőnyegeket, feltettük a szekrénytetőre molyirtóval. Mindent elraktunk, a fotelokra huzatokat húztak, de mire megjöttünk, az apu odahívott egy asszonyt, és minden csodálatosan el lett rendezve.

Amikor aztán már nagylány voltam, akkor volt a Svábhegyen a gyerekorvosomnak, Dr. Földes főorvos úrnak egy üdülője, fiatalok részére. Volt egy háza, és nyáron üzemeltetett benne nyaralót, kóser ellátás volt. Ez '42-'43-ban volt, és ott voltam nyáron, akkor már nem mentünk el a családdal. Rengeteg fiatal volt, nagyon jól éreztem magam. Az anyuék egy héten kétszer feljöttek megnézni. Az volt az utolsó nyár, amikor még nyaralás volt, utána csak cósos volt és a bujkálás.

– Mi volt a háború után?

– Rögtön a háború után elvittek Siófokra, és arannyal kellett fizetni. Nagyon le voltam fogyva, egy nő tartott fenn egy üdülőt, egy gramm arany volt egy nap. Apu levitt egy karkötőt, és lemérték, és annyi napig maradhattam, ameddig a karkötő kitartott, mert akkor a pénz nem ért semmit. Aztán később már ilyen közös dologban nem nagyon volt részem.

Apa volt Balatonfüreden sokszor beutalva a szívkorházba. A Vörös Csillagban laktunk, és a kóserájban ettünk, rokon volt, aki vezette. Aztán átadta a hitközségnek, és a mai napig annak az üdülője. Aztán az is elmaradt.

Jaj, Istenem, micsoda világ volt, remekül éreztük magunkat, nem tudom, azért, mert gyerek voltam, meg fiatal... Olyan nyarak voltak, olyan gyönyörű idő volt! És gondtalanság... éltük a gyerekkort és az ifjúságunkat. Aztán a háború az egészet elmosta. Se nyaralás, se semmi, örültünk, hogy ép bőrrel megúsztuk valahogy. De előtte... Istenem, micsoda jó világ volt!

Gestetner Imre feleségével, Máilkával és fiatalabb gyerekeikkel

ZSIDÓ CILIKÉBŐL MAGYAR ANNE FRANK

VALLÁSOS MAGYAR LÁNY HÁBORÚS NAPLÓJA

Angol fordításban jelentek meg részletek egy ortodox újpesti lányka, Gestetner Ziszi naplója, melyet 1943 januárjától 1944 júniusáig vezetett. A birtokunkba került magyar nyelvű napló betekintést nyújt a magyar vallásos családok életébe és személyes perspektívából ismerteti meg a magyar zsidóság jogfosztásának történetét, az áldozatok létszáma mögött húzódó valódi emberi tragédiákat. STEINER ZSÓFIA ÍRÁSA

Kislánykorom egyik kedves olvasmánya volt a Cilike sorozat. Bájos karakterei, a boldog békeidők polgári jómódjában élő kislányok apró-cseprő problémái különleges világba kalauzoltak. Így éreztem magam akkor is, amikor elkezdtem olvasni a 13 esztendő Gestetner Ziszi a naplóját:

„Na kis naplócskám, most megkezdlek és csendes kis barátnőmnek fogadlak” – így indul a kis füzet szép gömbölyű betűkkel. Magát őszintén be is mutatja Ziszi: „13 éves múltam októberbe. Öleg szép, nem buta vígkedélyű, alacsony természetű vagyok... Aránylag öleg jó tanuló vagyok. 1-es 2-es bizonyítványt várok.” (Ekkoriban az 1-es volt a legjobb és az 5-ös a legrosszabb jegy). Csakhogy Cilike békebeli világa helyett Ziszi pár évtizeddel

később él, 1943 január 11-én kezdi meg naplóját „I... nevében.” A fiatal lány kedves kis történeteit át-átszövi a II. világháború iszonyú valósága. Ahogy haladunk előre az időben, úgy válik egyre komorabbá a történet: a mindennapok egysze-

rúségét felváltja a félelem légköre. És hogy egy másik párhuzammal éljünk: Cilike történetéből Anne Frank történetébe kerülünk át.

A napló egyedülálló kordokumentum, amely hűen őrzi Ziszi életének apró-cseprő ügyeit éppúgy, mint a háború előtti ortodox zsidó élet mindennapjait, mint például a rögtön a napló megkezdésének másnapján írt bejegyzés, mely szerint:

„Ma van a Susman Mancsi esküvője, a Mama, Razji, Cheli, Miri voltak a hüpén. A Riki az óvodában elégett a kabátját, a mama nagyon mérges érte.”

Emellett a hol egyenletesen, hol girbe-gurbán rótt sorokat olvasva személyes perspektívából ismerjük meg a magyar zsidóság jogfosztásának történetét és az áldozatok

Noszi, a későbbi Noszen Gestetner rabbi

létszáma mögött húzódó valódi emberi tragédiákat. A naplót olvasva kezdetben mintha két világban mozognánk: az egyikben a gondtalan kislány életét olvassuk, aki játszik, iskolába jár, családi eseményekre készül, ezzel párhuzamosan újra meg újra felbukkan a kegyetlen külvilág:

1943. JANUÁR 16. SZOMBAT ESTE

„...Elsősorban a csütörtökön kaptam a Hindytől [unokatestvér] egy „Capital” társasjátékot. Nagyon örültem neki, helyébe egy töltőtollat veszek. Most Sábesszon itt van a Szatmári Rebbe. Nagyon örülök annak is, hogy a tanító úr pénteken bevonult a munkatáborba, és Sábesszor haza engedték. A délután nagyon jól telt el, a Hindivel és a Szolival sétáltunk...”

A GESTETNER CSALÁD ÉLETE

De ne szaladjunk ennyire előre, először ismerkedjünk meg Ziszivel és a Gestetner családdal! Magáról a Gestetner családról Oberlander Báruch rabbitól kaptam felvilágosítást. Ő ugyanis távoli rokonságban áll ve-

Ziszi édesapja, Gestetner Imre

lük: „Ükapám elvett egy Gestetner lányt” – mondja a rabbi. A család sok nemzedéken át Csornán élt. Gestetner Ámrám (Imre), óranagykereskedő először Győrbe, majd onnan Újpestre költözött, ahol nagyon aktív tagja volt a közösségnek. Az édesanya a pozsonyi Schreiber Mózes rabbi, a Chátám Szofer leszármazottja. A családban 11 gyerek volt, 9 lány és 2 fiú, a sorban a hatodik

Ziszi. (A család harmadik gyermeke két éves korában meghalt.) A napló kezdetekor két lány, Rajzi és Chájli már férjezett asszonyok, férjeik a családfő üzletében dolgoztak.

Ebben a magyar haszid milióben nevelkedik tehát a 13 éves Ziszi, akinek életét az iskola, a család, a zsidó ünnepek és persze a ruhák, valamint a jövőre való készülés tölti ki.

1943. MÁJUS 15.

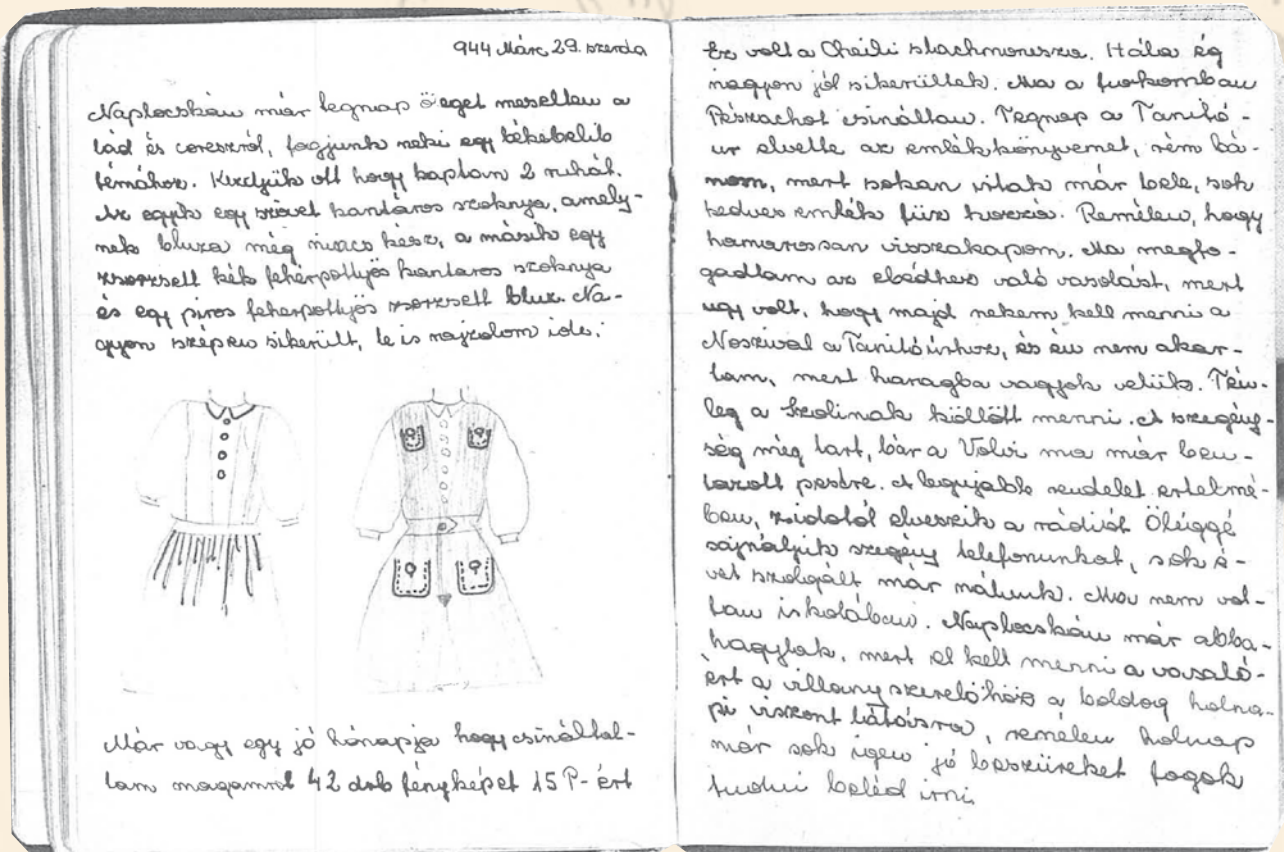
... Örülök annak, hogy már csak egy lány eljegyzését kell végignéznem, aztán már én vagyok soron. Faj már előre borzóg a hátam! De ezt a témát hagyjuk naplócskám, még várunk addig egy kis időt...

1943. JÚNIUS 25.

...Szerdán utazunk Nógrád-Bercelre nyaralni...most minden nap megyek a Lukácsba, nagyon jól érzem ott magam, már a mély vízben is úszom, és már ugrok is...

1943. AUG 31.

Mikor hazajöttem a dr. Mama Mátrafüredre utazott így hát Szoly

[nővér] meg én főztünk. Itthon nem volt igen kellemes, sok volt a munka és mint jó ráadás Smüle is vendég volt a háznál...csak kibírtam, mert amint látod naplócskám borchesem [Báruch hásem, hálísten] élek... *

Az esküvő [ti. nővére, Miri esküvője] Pápán lesz, én szép ruhát és cipőt kapok. Igazán szép mind a kettő. Határozottan meg vagyok elégedve.

1943. DECEMBER 23.

Tegnap Chanuka estünk nagyszé-
rűen telt el. ½ 7-től ¼ 10-ig tartott,
közben trenderliztünk, énekeltünk és
tomboláztunk. Ma reggel mivelhogy
2 hetes szünetet kaptunk, 10 órakor
keltem fel. Voltam a Cheilinek és a
Mírinék Szerencsre jegyet váltani,
mivelhogy vasárnap reggel elutaz-
nak látogatóba. Noszi ma hazajött
egyben Sábész Chánekéra, a Belzi
Rebbéhez és a tisztiorvosi bizonyít-
vány elintézéséhez. Különösebb újság
ma nem volt.

944. MÁRCIUS 15.

Ma nevezetes nap van, a magyar
nemzet ünnepe. Templomban vol-
tam. Hideg márciusi nap van. ...
[Purim] nagyon jól telt el, slách-
móneszba Mamától egy író mappát,
Cheilitől 42 drb fényképet, Miritől a
fényképalbumot. Ezenkívül kaptam
még 2 ruhát. Este Áron bohócozott
igen jó hangulat volt. ...

GYÜLEKEZŐ FELHŐK

Ebbe az idilli életbe azonban kél-
lelhetetlenül betör a háború. Az idő
előrehaladtával egyre gyakrabban
és erőszakosabban tör be a minden-
napokba a rettenet.

944 MÁRCZ 27. HÉTFŐ

...Tegnap volt egy hete a nagy válto-
zásnak. Március 19 a legborzasztóbb
nap... Déli 12-kor jutott tudomá-
sunkra hogy a németek megszállták
Magyarországot. Képzelterjedt meny-
nyire megijedtünk, mikor a dr Papa
hazajött a clubból, hazaküldték, mert
ilyenkor nem alkalmas az utcán jár-
ni... Valóságos Tisabeov volt nálunk.
... Délután bementünk Pestre Szoly-
val, a villamosba már igazoltattak...

944. ÁPRILIS 17. HÉTFŐ

...Péntek este volt a legelső széder
este. Éjjel 4 óráig tartott. Hála ég
különösebb zavar nem volt. Másod-
dik este épp a poharakat töltöttük
meg, már a kides felhangzásánál
tartottunk mikor a szirénák üvöltő
hangja csendült fel. Megijedtünk.
Felkaptunk mindent és lesiettünk az
óvóhelyre... 1 ½ órai csönd után a
bombák egymás után való robbanása
ütötte meg a füliinket. Megrémültem.
Leültem a dr. [drága] Mama mellé
belékaroltam és mintha nyugodtab-

1. Gestetner Ziszi (a napló írója), 2. Gerstetner Noszen (Ziszi testvére), 3. Wein-
stock Volvi (az író sógora, későbbi férje), 4. Tauber Áron (a legidősebb sógor)

ban éreztem volna mintha lám bizto-
sabbnak éreztem volna a helyzetemet.
... Hamarosan jobb dolgom híjján a
tilembe [Thilim, zsoltárok] kezdtem.
Mire bevégeztem az imám 1 óra lett a
sziréna véget jelzett ... és feljöttünk.
A szédert elkezdjük. Reggel ½ 7 ig
tartott. ... Hidd el nekem a pincében
mindig csak rád gondolok és az egész-
ből csak annyi az örömöm, hogy lesz
mit beléd írni... Mikor már jó világ
lesz, az ember el sem fogja hinni, hogy
mindezt átélte... Ilyen gólesz [gálut,
száműzetés] tán még sosem volt...

Ugyanebből a bejegyzésből érte-
sülünk a sárgacsillag viseléséről, ki-
lakoltatásokról, vagyonekobbzásról.
A tragédiák az iskolai nehézségeket
is más megvilágításba helyezik: „oh,
ha a kiskönyv [bizonyítvány] lenne
a legnagyobb gondom. Ha tudnám,
hogy jó világ lesz, meg is buknák érte.”

GESTETNERÉK VÉSZKORSZAKA

A családot fenyegető veszély egyre
közeledik, így Zuglóban próbálnak
elrejtőzni.

944 MÁJUS 12. PÉNTEK

„Szerda délután jöttünk ide új ottho-
nunkba, fájdalmas volt az elválás a
rég meg szokott helyről. De sajnos mu-
száj volt. Minden bútor itt van, nem
hiányzik semmi csupán egy nagy Jესüő
[megváltó]. ... Nehezen férünk meg de
össze kell húzódkodni és örülni kell en-
nek is nagy hálát kell adni a mindenha-

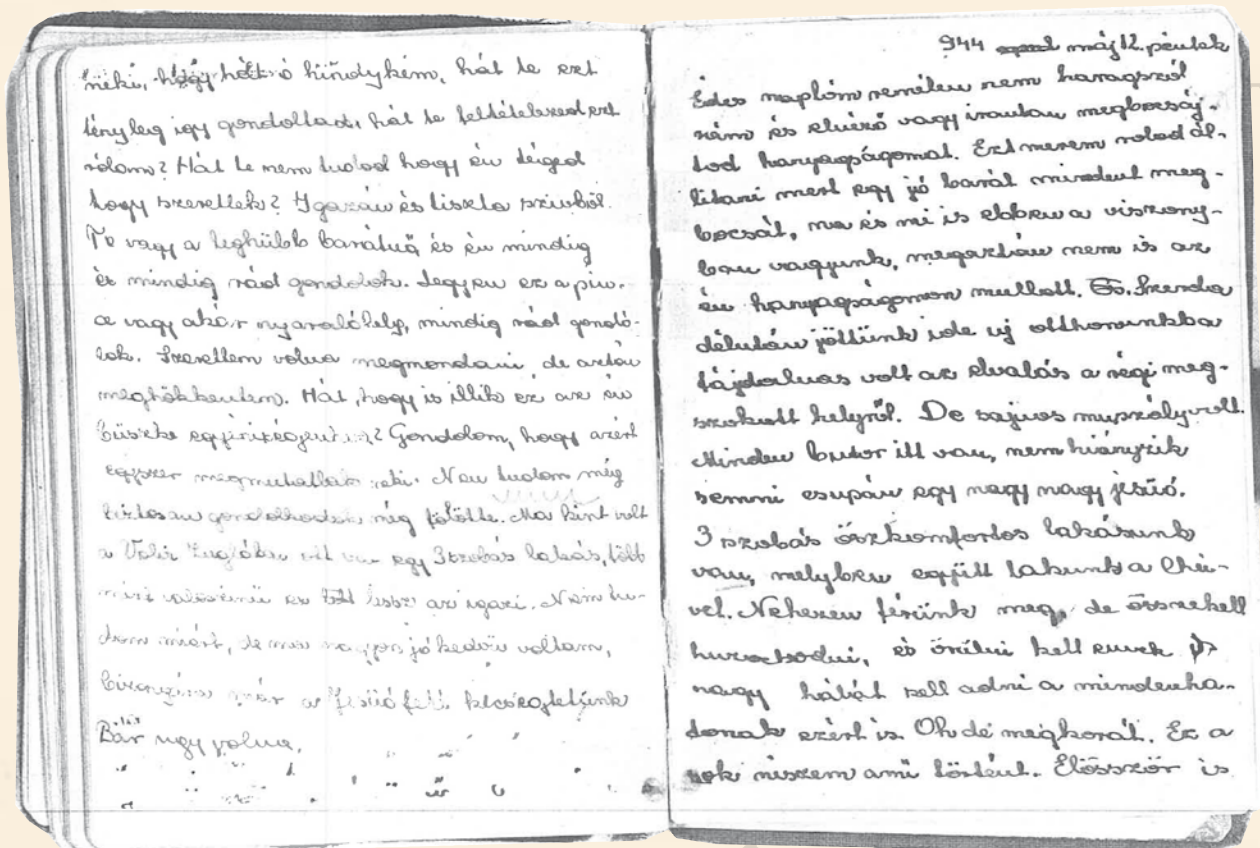
tónak ezért is. Oh, de még mekkorát. Ez
a sok niszem [niszim, csoda] ami tör-
tént. Először is bemutatkozom: nevem
Horvát Zsuzsanna, apám Horvát
Alajos, anyám Nagy Mária, ref. vall.
Erre igazán nem gondoltam, de a jó te-
remtő így rendelte, biztos így van jól. Én
nagyon nehezen szokom meg a helyzetet,
de majd beleszokok. Különösen nekem
nehéz mikor én...”

A bejegyzés itt félbeszakad, nem
tudjuk meg, mire gondolt az akkor
14 esztendő Zsiszi, aki hamis iratok-
kal kényszerült bujkálásra családjá-
val együtt. A család lelepleződött,
a szomszédok feljelentették őket,
az eseményekről a napló utolsó be-
jegyzése tájékoztat bennünket:

1944. JUNI 23. PÉNTEK

Édes naplóm, már régen nem ültem
melletted. Körülbelül 6 hete történt

mikor egy vasárnap délben egy nagy fekete autó megállt a Percel u. 28. sz. ház előtt, és fájó lélekkel megtört szívvel, de a jó teremtőbe vetett bizalommal beültünk az autóba és elrobogtunk a Röck Szilárd u 26 sz. alá. Itt felvették az igazi adatokat, és ezután különváltam drága jó szüleimtől. Azt a fájdalom, melyet akkor éreztem talán még soha. Sírтам, könyörögtem, hogy drága anyukám ne hagyj el, ne tégy boldogtalanná és sírtam, jajgattam, hogy drága anyukám látlak e még egyszer...

A napló ezzel a bejegyzéssel véget ér. Még egy darabig levelek útján kapcsolatban tudtak maradni, a gyűjtőtáborban néha látogatásra is mód volt. A szülők nyugalomra intették a gyerekeket és az Örökkévalóba vetett bizalomra intették őket, ahogy tette ezt Gestetner Imre utolsó, gyerekeinek küldött levelében, melyet a Szabolcs utcai táborból írt:

„... Noszi tanuljál a Mojselével imádkozni. Tanulj szorgalmasan mert minden szó közelebb hoz a segítséghez. Tílemet is mondjál könnyekkel ... Ne aggódjatok a jó Teremtő

meg fog bennünket segíteni. Imádkozásnál öntsétek ki szívteket, de egyébként legyetek jó kedvűek, mert a jó Teremtő nem csinál velünk rosszat, csak azt akarja, hogy jutalmunk nagyobb legyen. Szeretném az Esztrikét és a Ziszi is, ha elhoznátok. ...”

Zsizi testvéreivel, Volvi sógorával, annak két kisfiával és Magda nővérével, valamint Szerén nevű nagynénjével vidéken, hamis papírokkal bujkálva élte túl a háborút. Ziszinek fel kellett nőnie a feladathoz, hogy gondoskodjon testvéreiről és unokaöccseiről. A szülőket és Chájlit azonban hamarosan deportálták és mártírhalált haltak. Ziszi öccsét, Noszit, a későbbi Bnei Brak-i dájját, Gestetner Noszen rabbit Oberlander Báruch rabbi apai nagyapja vette szárnyai alá, gondoskodott taníttatásáról és ellátásáról. Gestetner rabbi (1932-2010) később végtelenül hálás volt rokona támogatásáért, ami nélkül elkallódott volna.

Ziszi 18 éves korában férjhez ment megözvegyült sógorához, Winstock Volvihoz. A két kisfiú mellé hat közös gyermekük született. Gyerekkori naplója mindenho-

va elkísérte Ziszi nénit: minden évben, Tisa beÁv napján, imáit befejezve előveszi, és átolvassa családja egykori boldogságának és tragikus szétszakadásának történetét, szülei utolsó leveleiig bezáróan. Nemrégiben nagy munkába fogott: angolra fordította saját szavait, hogy ahogy egykor naplójába írta: „legyen mit mesélni az unokáknak”.

A levelekkel kiegészített angol nyelvű naplót személyes sorokkal zárja a szerző, aki a háború után családjával az Egyesült Államokban kezdett új életet.

„Nyolc csodálatos gyermeket neveltünk fel és meg lettünk áldva jiddis és haszidis [zsidó és haszid] unokákkal. Remélem drága szüleimnek és Volvinak sok náchesze [öröm, büszkeség] van belőlünk mindannyiunktól a Gán édenben [Éden kert] ... Az életem, mint mindenkié, van, hogy nem könnyű, máskor könnyebb, de én mindig elégedett voltam (ilyen a természetem) és a Besefer [Teremtő, itt: Örökkévaló] mindig velem van és a bitachon [Istenbe vetett bizalom] mindig ott volt a szívemben.”

A KAFTÁNTOLVAJ VISSZAKÉRDEZ

KATZ DÁVIDDAL BESZÉLGETTÜNK

Az *Egység* virtuális testvérén, a *zsido.com*-on, illetve annak Facebook oldalán jó ideje nagy népszerűséggel pörög két sorozat: az „utca emberét” megszólaltató Bibsinfo és a Kérdezd a rabbit vlog. Mindkét sorozat a *24.hu* „botrányriportere”, **KATZ DÁVID** nevéhez fűződik. TUNA JUDIT ÍRÁSA

Dávid munkásságát évek óta ismerem, megegyezik az ismeretségi körünk is, személyesen azonban csak egy éve beszéltünk először. Igazi örült, öntörvényű és borzasztó komolytalan fickónak tűnt, nem is tulajdonítottam neki különösebb jelentőséget.

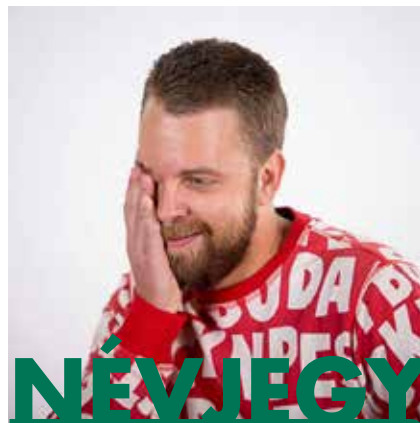
– Hogyan kezdődött a kapcsolatot az EMIH-hel?

– Slomóval először egy esemény alkalmával találkoztunk körülbelül tíz évvel ezelőtt, ahol bünt követtem el. Próbáltunk pénzt kalapozni a *Birobidzsánról* szóló dokumentumfilmünkre. Mivel elég költséges projekt volt, támogatókat kellett keresnünk. A MAZSIHISZ jót szórakozott rajta, Slomóék meg azt mondták, hogy ezt ne telefonon, meg ne irodai környezetben beszéljük meg, hanem menjünk el egy személyes beszélgetésre a széderre, amit a Novotelben tartanak. Ott majd megismerkedhetünk különböző prominens figurákkal, akiktől lehet, hogy ki tudunk csikarni valamiféle támogatást. Annyira beakasztottam (berúgtam – *a szerk.*), hogy elloptam egy kaftánt, az egyik olyan vallásos ember kabátját, akitől előtte pénzt kértünk a filmünkre.

Felvenni, mondjuk, nem vettem fel, csak jó ötletnek tűnt elhozni. Egy héttel később felhívtak telefonon, emlékszem, pont az albrételemben voltam, nyitva volt a szekrény, amibe beakasztottam ezt a nagyon szép, hosszú, fekete kabátot. Ez egy olyan ruhadarab, amit az ember nem vesz fel, bármennyire is hipszter: aki nem vallásos, sohase veszi fel.

Tehát néztem a kabátot, hogy mi a csudát lehet ezzel kezdeni, talán az is bennem volt, hogy vissza kellene vin-

ni, de nyilván ilyenkor kell egy kicsit eufemizálni az eseményeket, amikor megcsörrent a telefonom. Egy férfi hívott, hogy tudja, hogy én loptam el X. Y. kabátját, persze én meg fu-

NÉVJEGY

KATZ DÁVID

- SZÜLETETT: 1981
- FOGLALKOZÁSA:
a *24.hu* újságírója
- CSALÁD: egy kislány
édesapja

tottam egy fölösleges kört, hogy én nem loptam semmiféle kabátot, mire a válasz az volt, hogy márpedig a Novotel belsőkamerás felvételén tisztán látszik, hogy bizony én voltam. Jó, hát itt már nem tehettem mást, be kellett vallanom a dolgot. A kaftán visszajuttatása kicsit bonyolultabb lett, mint az elvétele, ugyanis a pasi, aki hívott, nem volt hajlandó találkozni velem, mert megszegtem a tízparancsolat egyikét, emiatt persze a kabát eredeti gazdája sem találkozik velem. Végül egy harmadik ember utasítására, egy nem kóser étteremben, egy nejlonzacskóba csomagolva kellett letennem a kabátot.

– Akkor itt nem sikerült munkakapcsolatba kerülnötök. Hogy lett ebből együttműködés?

– Három évvel ezelőtt, Wallenstein Róbert hívott telefonon az *Egység* szerkesztőségéből, hogy szeretne velem interjút készíteni, majd megkérdezte, hogy mit üzenek a főszerkesztőnek. „Mit üzennék a főszerkesztőnek?! Azt sem tudom, hogy ki ő.” – válaszoltam. Felvilágosított, hogy az unokatestvérem. Na, hát ennyire voltam tisztában a Chábád mozgalommal. És akkor is eszembe jutott, hogy talán megbocsájtottak, vagy ők is röhögtek az egész kaftános sztorin.

Egyébként ez lett életem eddigi legjobb interjúja rólam – az első olyan, ami az én műveltségemről, gyökereimről szól, és nem feltétlenül a viselt hülye dolgaimról. A cikk után pár héttel jött egy telefonhívás, hogy nem lenne-e kedvem dolgozni.

Robival (Wallenstein) elkezdtünk különböző riportokat készíteni, majd miután Amerikába költözött, jött a bibsinfős munka, aminek a koncepciója népszerű videó készítése volt. A neve – a kurucinfo analógiájára – egy szójáték, meg persze maga a két alcím is: „Most te vagy a Soros” és „Háttér-információ”.

– Miért álltatok le a Bibsinfős videókkal?

– A Bibsinfo két évig futott. A lány, akivel együtt dolgoztam, lediplomázott, és az állami szférában kapott munkát, így már nem jut ideje a közös videózásra. Abban biztos vagyok, hogy tovább fogom vinni a vonalat, talán új elképzeléssel. Végig a Bibsinfo alatt eszemben volt, hogy amikor mi, zsidók megnézzük ezeket a vide-

ókat, azon mosolygunk, hogy akik nincsenek tisztában a zsidósággal, milyen válaszokat adnak a kérdésekre. De mivel minden videó végén van egy edukatív rész, amiben megválaszoljuk a videóban feltett kérdéseket, úgy gondoltam, hogy pont kiegyenlítik egymást a számunkra szórakoztató laikus válaszok, utána meg a lehetőség, hogyha az ember szeretne tanulni a zsidóságról, megteheti. Ez mentesítette az aggályaimat. Amíg meg nem lesz újra Bibsinfó, ott van a „Kérdezd a rabbit”.

- Milyen Köves rabbi-val együtt dolgozni?

- Slomó számomra egy inspiráló ember, és nincs meg az a misztikus fölény, amit ismeretlenül az ember hisz róla, ezért beszélgetés közben nem kell feszengeni. Egyáltalán nem olyan a diskurzus, mintha az ember egy vallási előjáróval társalogna, ettől lesz mindig nagyon érdekfeszítő és könnyen emészthető a téma.

Nekem például soha sem sikerült semmit megtanítani. Mindazt, amit tudok, magam derítettem fel: autodidakta módon tanultam. Így van ez a zsidósággal is, éppen most – vagyis folyamatosan – tanulom könyvekből meg a Slomóéktól kapott feladatokból. Ezért szeretem a „Kérdezd a rabbit”. Van még egy állandó munkám, a Karinthy színház belső videósa vagyok. Nagyon sok időt töltök Karinthy Mártonnal, akinek az anekdotáiból kedvenc témám ismeretét bővítem: a polgárosodott zsidóság. Szóval nagyon sok minden az életemben az identitásom feltérképezését segíti; és azt hiszem, Böhm Aranka az én nő ideálom.

- Hogy készülnek a Kérdezd a rabbit videók?

- Azt vettem észre magamon – ennek nem biztos, hogy Slomó örülni fog –,

hogy azok a legjobb adások, amikor nem készülök. Például, mielőtt Izrael Állam megalakulása volt a téma, egy napot készültem az adásra. Nagyon sok minden volt a fejemben, és emiatt sokkal halkabbá és lassúbbá váltam, mert ugye, mindig katalogizálni kellett a tudásomat a fejemben. Amikor nem készülsz, akkor csak olyan dologra kérdezel rá, ami tényleg érdekel, és csak olyat mondasz, ami alából megvan, akkor sokkal lazább vagy. Ezt úgy fogalmaznám meg, hogy tanulni megyek oda, és nem oktatni.

Az egésznek szerintem az a bája, hogy olyan, mintha egy rabbi bemenne egy tetováló szalonba, és ott egy hátracsapott baseball sapkás, kicsit alulművelt, de mégis a témához valamit konyítót és az analitikus gondolkodásának köszönhetően jókat kérdező tetoválóval beszélgetne. Ezáltal nem lesz stúdióbeszélgetés, sem interjú, hanem inkább egy bárpulnál ücsörgős, közvetlen, könnyed beszélgetés.

- Melyik volt eddig a legjobb adás szerinted?

- Az az érdekes, hogy volt a mester-séges intelligencia, amire Slomónak azért kellett mélyrehatóbban felkészülnie, mert meg volt hívva egy rendezvényre, aminek ez volt a fő témája. Csináltunk egy ilyen adást, amiben elkezdünk a házasséletről és az ezzel kapcsolatos dolgokról beszélni. Ez nagyon népszerű lett, rengeteg kérdés érkezett, és akkor eldöntöttük, hogy készítünk magáról a házasságról is egy külön adást.

- A magánéletben hogy állsz a házassággal? A párválasztásnál előtérbe helyezed a zsidóságot?

- Soha nem is foglalkoztam ezzel a kérdéssel, mivel tőlem a vallásos ember és a vallásos életmód egyelőre olyan távol áll, mintha olimpiai baj-

noknak készülnék: ugyanolyan fizikai melónak tartom, hogyha valaki több ezer éves törvények szerint él, mint ha 120 fekvőtámaszt lenyom. Mind a kettőre képtelen vagyok. De egyre fontosabb számomra a hovatartozásom.

A mostani barátnőm az első olyan komoly kapcsolat, akivel azonos az identitásunk. Az anyukája zongoratanárnő, és abban a zsidó iskolában tanít, ahova én is jártam, és nagyon izgultam az „első találkozás” előtt...

- Normális, ha az egyik fél izgul a nagy családi bemutatás előtt...

- Valóban az, viszont itt egyáltalán nem erről volt szó. Annak idején jártam hozzá zongoraórákat venni, csak hogy egy idő után kipenderített, és felhívta az anyukámat, hogy nem szeretne tovább tanítani. Soha nem készültem az órákra, és nyilván rosszul is viselkedtem. Úgyhogy nagyon aggódtam, hogy mi lesz, és amikor a barátnőm bejelenti, hogy „Anyu, ugye emlékszel a Katz Dávidra?” A válasz mindenki számára egyértelmű volt... Hála Istennek most nagyon jó a kapcsolatunk.

- Van már egy lányod, Léna. Szeretnél még gyereket?

- Igen, szeretnék. Nagyon jól érzem magam akkor is, amikor Lénával vagyok. Ha megadatik, valószínűleg az egész életritmusom meg kell változzon, mert most – ahogy láthatod is – az ütemezés hiányzik az életemből. Ez az interjú is hogy jött össze? Többszöri lemondás, áttervezés után egyszer csak felhívtalak, hogy itt vagyok a környéken, és ha ráérsz, most tudnánk beszélni. Ebben is komolyodnom kell. Az életem szépen rendeződik afelé, hogy alkalmas legyen előre tervezésre is, így az sem kizárt, hogy egyszer majd sábeszkor a zsinagógában fogom találni magam a családommal, ahova időben érkezünk.

ÚTKÖZBEN IS KÓSERÜL

Mit tehet az ember, ha szeretné betartani a kóserság szabályait, de nem szeretne lemondani az utazásról, új helyek megismeréséről? Ha olyan városokba, országokba is szeretne eljutni, ahol nincsen kóser ételmiszer? A kóserságot természetesen a nyaralás idejére sem lehet felfüggeszteni. A reggeli és a nap közbeni szendvics, gyümölcs könnyen megoldható, ha elegendő hozzávalót viszünk magunkkal, ám este általában jólesik egy tál főtt étel az elfáradt világlátóknak. Érdemes tehát előre felkészülni, nehogy kóser vacsora nélkül maradjunk egy-egy fárasztó kirándulás után.

DÉNES ANNA ÍRÁSA

A TEREP FELTÉRKÉPEZÉSE

A legelső lépés: előre tájékozódni. Tudjuk meg, úti célunk milyen kóser lehetőségeket kínál. Van-e egy étterem, egy bolt vagy legalább néhány kóser termék? Esetleg olyan ételmiszer-áruház, melynek van különleges ételeket vagy különféle népek konyhájának összetevőit árusító részlege? Van-e Chábád-központ a közelben vagy egy ortodox hitközség étkezdéje? Először kutatásainkhoz igen kézenfekvő lehetőségként kínálkozik az internet. Megtalálhatjuk a helyi, illetve a legközelebbi Chábád-központ telefonszámát. Megtudhatjuk, adnak-e ki az adott országban/városban rendszeresen frissülő kóser-listát: vagyis létezik-e egy olyan felsorolás, melyből naprakészen megtudhatjuk, hogy van-e olyan, általános kereskedelmi forgalomban kapható áru, melyet az adott hitközség ellenőriz, és ezért nyugodt szívvel megvásárolhatjuk. Van-e például olyan, előre csomagolt kenyér, mely rabbinikus ellenőrzés alatt áll, és adott áruházlánc boltjaiban megvásárolhatjuk. Ha találunk kóser listát, és meggyőződünk annak érvényességéről, ne felejtjük el kinyomtatni és magunkkal vinni – jó szolgálatot tehet, amikor éhesen kutatunk a megfelelő pékáru után.

A második feladat az adatok valódiságának ellenőrzése. Ha a kezünkben van a kóser étterem telefonszáma, megéri érdeklődni a nyitvatartásról, a nyári menetrendről, nehogy az a kellemetlen meglepetés érjen, hogy a honlapon hívogató éttermet éppen felújítják ottlétünk alatt. A turistaszezontól függetlenül számos kóser étterem zárva tart augusztusban.

A SZÁLLÁS KÜLÖNLEGES FELTÉTELEI

A felkészülés a szállás kiválasztásával folytatódik: míg mások esetleg a fürdőszobát vagy a szállás felszereltségét tekintik mérvadónak, a kóser konyhát vezető – és a nyaralás során főzni szándékozó – utazók számára a legfontosabb kérdés: milyen típusú tűzhely van a konyhában. A gáz-, illetve a villanytűzhely ugyanis igazán nem ördögösség kikóserolni: elegendő, ha a tisztára súrolt lapot, vagy rácsot néhány percig teljes lángon hevítjük, lehűtjük, és már használhatjuk is a

tűzhelyet. A kerámialapos, illetve az indukciós tűzhely azonban nem kóserolható, így azt nem használhatjuk, ahogyan a szálláson található edényeket és étkezészetet sem. Vagyis a szállásunk kiválasztásában meghatározó a tűzhely típusa, hacsak nem viszünk magunkkal egy kis rezsót vagy olyan főzőedényt, mely egyben melegít is.

A fent említett tűzhelyeken kívül a vízforralót is használhatjuk a szálláshelyen. Töltsük tele vízzel, forraljuk fel, öntsük ki a vizet, és már használhatjuk is. Ha a szálláshelyünk biztosít új mosogatószivacsot, azt használhatjuk, ellenkező esetben vigyünk magunkkal, és szerelkezzünk fel néhány konyharuhával, terítővel is. A helyi mosogatószer is tökéletesen megfelel, ám a mosogatómedencét nem használjuk, csak fölötte mosogatunk, és természetesen a szálláshelyen fenntartott mosogatógép sem alkalmas saját, kóser edényeink elmosogatására.

A HELYI ALAPANYAGOK

A zöldségek-gyümölcsök mindenhol kóserek, ezeket tehát nem érdemes magunkkal cipelnünk, ahogyan a tojást sem, nyugodtan beszerezhetjük a helyi piacon vagy szupermarketben. A tojásról azonban érdemes tudni, hogy nagyon sok helyen csak barna héjú tojást lehet venni, ami gyakran véres, vagyis kóser konyhában nem használható, így a felhasználni kívánt tojások számához képest kétszeres mennyiséget kell belőlük beszerezni. Ha fehér tojás is elérhető, az általában jobb választás, mert csak igen ritkán van közöttük véres. A lisztet, cukrot, sót, tiszta növényi olajat, extra szűz olívaolajat megvásárolhatjuk kósersági pecsét nélkül, ugyanígy az ízesítetlen fekete teát vagy a durumlisztből készült (vagyis tojásmentes) tésztát. A sör, a whiskey és egyéb, szőlőlét nem tartalmazó szeszes italok, a tiszta kakaópor, kávé, rizs szintén nem igényel kósersági tanúsítványt. Azonban a szőlőlét, az ecet, a bor, bármilyen, tejet vagy húst tartalmazó termék, illetve minden feldolgozott ételmiszer kósersági pecsétet követel. Egy kis gyakorlattal azonban megismerkedhetünk néhány, sok helyen felbukkanó szimbólummal. A legismertebb ezek közül az OU, az Orthodox Union jelzése: , a Kosher Brand vagy a star-K . Ezekkel a legkülönbözőbb termékeken: édességeken, chipseken, olajon, tésztán, ketchupon, italokon, reggeli-

zöpolyheken, müzliszeleteken stb. találkozhatunk, érdemes tehát alaposan körülnézni, amikor egy nem kifejezetten kóser termékekre szakosodott üzletben vásárolunk. Természetesen, ha nem szeretnénk egy egész üveg olívaolajat vagy egész csomag sót, kávé stb. megvásárolni, vihetünk magunkkal otthonról kis adagokat.

AZ ÚTIKONYHA ÖSSZEKÉSZÍTÉSE

Ha mindezen információknak birtokában vagyunk, megkezdődhet a felkészülés: tervezzük meg, melyik nap milyen ételt főzünk. Repülőgéppel utazunk vagy kocsival? Lesz-e lehetőségünk a magunkkal szállított ételt, például húst vagy tejterméket hűteni? Kell-e vinnünk kenyeret? Az első napra vihetünk otthonról főtt ételt, ez megkönnyíti az érkezést. Gondoljuk át előre, hogy melyik ételhez milyen edényekre és milyen hozzávalókra lesz szükségünk, mit eszünk reggelire, mit viszünk magunkkal a nap közbeni kirándulásokra és mit eszünk este, amikor fáradtan visszaérkezünk a szállásra. Törekedjünk a minimumra – a legegyszerűbb, ha csak tejes és párve vagy csak húsos és párve ételleket tervezünk, mert akkor csak egyféle lábost és fakanalat kell magunkkal vinni.

Ha több napra való kenyeret viszünk magunkkal, az a legjobb, ha érkezéskor a következő napi adag kivételével mindent beteszünk a mélyhűtőbe, így minden nap friss pékárut fogyaszthatunk. Egy csomag kuszusz, néhány doboz tonhal tartalékban többnyire elfér az utazótáskákban, és jó megoldást jelenthet, ha elakadunk valami miatt.

Az alábbiakban két könnyen és gyorsan elkészíthető vacsorát kínálunk két alaposan kiéhezett felnőttre mérve az adagokat.

Mire lesz szükségünk?

megfelelő méretű lábos

egy serpenyő

egy fakanál

egy vágódeszka

egy éles kés

valamint: elegendő tányér és evőeszköz

két uzsonnás doboz, melyeket keverő- és tálalótálként is használhatunk (a kettő között ne feledkezzünk meg a mosogatásról sem)

BORSOS CSIRKEMELL KOCKÁK ZÖLDSÉGSALÁTÁVAL

Hozzávalók: 2 csirkemell kis kockákra vágva; 2 ek. olívaolaj; só és bors, ízlés szerint néhány karika póréhagyma; 1 paradicsom; ½ uborka; ½ paprika; póréhagyma; 1 ek. olívaolaj, bors

A csirkemellet reggel, indulás előtt bepácoljuk az olívaolajba, sóval, borssal és póréhagymával ízesítjük. Ez néhány percet vesz csupán igénybe, és nagyban megkönnyíti a főzést az érkezés után. Hűtőbe tesszük. Este a húst serpenyőbe tesszük, még egy kis olívaolajat öntünk alá, és nagy lángon, kevergetve főzni kezdjük. Mialatt a hús készül, a zöldségekből kiadós salátát készítünk, olajjal és borssal ízesítjük, alaposan összekeverjük. A hús mintegy 15 perc alatt fő át. Azonnal tálaljuk.

Mit kell hozzá magunkkal vinni? A húst.

TONHALAS-SZARDÍNIÁS TÉSZTA PARADICSOMSALÁTÁVAL

1 zacskó tészta; 2 doboz szardínia; 1 doboz konzerv tonhal; paradicsom, póréhagyma, bors, olívaolaj

A tésztát kifőzzük. Közben a halkonzerveket lecsöpögtetjük, a halat összetörjük és az elkészült, leszűrt tésztával alaposan összekeverjük. Míg a tészta fő, elkészíthetjük a paradicsomsalátát is: a paradicsomokat félbevágjuk és vékonyra szeleteljük. A póréhagymából vékony szeleteket vágunk és összekeverjük a paradicsommal. Egy evőkanál olívaolajjal és egy kevés törött borssal ízesítjük. *Mit kell hozzá magunkkal vinni? A halkonzerveket.*

MIÉRT LIBERÁLISAK AZ AMERIKAI ZSIDÓK?

AZ AMERIKAI ZSIDÓK ÚGY KERESNEK, MINT AZ EPISZKOPÁLISOK, DE ÚGY SZAVAZNAK, MINT A PUERTO RICÓ-IAK

Amerika-szerte tartottak Donald Trump győzelme után a reform, vagy úgynevezett mászorti, azaz „hagyományos” zsinagógákban sívá összejöveteleket. A zsidó törvény a temetést követő időszakra három gyászidőszakot ír elő a közvetlen hozzátartozók számára, ebből a temetés utáni első hét nap az úgynevezett sívá („hét”) időszaka. Persze nehezen elképzelhető, hogy a „sívá összejöveteleken” magától értetődő természetességgel megjelent liberális amerikai zsidók az erre az időtartamra vonatkozó megkötéseket is ugyanilyen következetesen tartották volna. Az pedig még csak fel sem merült, hogy a legközelebbi rokonok halálát kísérő, megszentelt időszak évezredes hagyományait ne lehetne minden további nélkül a választások végeredménye miatti csalódottság színpadias kifejezési formájává változtatni. De vajon miért liberálisak az amerikai zsidók? RÉTI JÁNOS ÍRÁSA

HOSSZÚRA NYÚLT MÉZESHETEK

Izrael és az amerikai zsidóság sokáig töretlen, kölcsönös szimpátián alapuló, de, mint látni fogjuk, tévképzetektől sem mentes kapcsolata az utóbbi évtizedben érezhetően zavarttá, kimerítettebbé vált. Ma már kevesen emlékeznek vissza erre szívesen, de az 1967-es háborút követő, évtizedekre nyújtott mézeshetek eufóriája valójában jelentős változást hozott a hatnapos háborút megelőző időszak viszonylag hűvös, távolságtartó időszakához képest. Izrael megalapítása előtt a cionisták számára komoly nehézséget jelentett, hogy támogatást szerezzenek céljaik eléréséhez az amerikai zsidóktól. A kis közel-keleti állam igazából még az '50-es években sem állt az amerikai zsidóság érdeklődésének közepontjában. Ez azonban a sokszoros túlerőben levő arab seregek felett aratott fényes győzelmek nyomán megváltozott. Számos prosperáló kapcsolat jött létre amerikai és izraeli cégek ezrei között, míg az olcsóbb utazási lehetőségek miatt a két ország közötti turizmus is robbanásszerűen megnövekedett. Míg korábban az amerikai zsidók alig 15-20%-a látogatott Izraelbe, a Pew kutatóintézet 2016-ban publikált, átfogó felmérése szerint ez az arány mára 40%-ra nőtt, és pontosan ugyanez az arányszám jellemzi az izraeliek Egyesült Államokba irányuló utazásait is.

Ezzel összefüggésben számos további változás is történt a két ország zsidó társadalmában a '60-as, '70-es évek óta. Az izraeliek például nyitottabbá váltak a diaszpórában élő zsidók irányában. Ma már nem, vagy kevésbé gondolják azt, hogy aki nem költözik a zsidó államba, az a történelmi szerepének fordít hátat. Hatalmas változáson ment keresztül az ortodox zsidóság Izrael Államához fűződő viszonya is: a korábbi legjobb esetben is tartózkodó, de gyakran kifejezetten ellenséges hozzáállást sokuknál a visszafogottól a lelkes támogatásig érő rokonszenv váltotta fel.

NÉVJEGY

RÉTI JÁNOS

- SZÜLETETT: 1975
- FOGLALKOZÁSA: kommunikációs szakember
- CSALÁD: házas

A MEGZAVART KAPCSOLAT

Úgy tűnik tehát, minden együtt áll ahhoz, hogy ez a szerelem tényleg örökké tartson. Mégis, jóllehet a Pew kutatása szerint az amerikai zsidók mintegy 70%-a továbbra is azt nyilatkozta, hogy Izraelhez határozott érzelmi kapcsolat fűzi, még ezen a táboron belül is egyre erősebb a vita a zsidó állam megítéléséről, különösen annak palesztinokat érintő politikája kapcsán. Az amerikai zsidók többségének (61%) meggyőződése, hogy Izrael és egy független palesztin állam békés együttélése megvalósítható. Ezzel összefüggésben egyre gyakoribbak azok a hangok, amelyek a jelenlegi helyzet kudarcáért az izraeli kormányt teszik felelőssé. Az egyetemi kampuszokon rohamosan terjednek az Izraelt „apartheid állam” kialakításával vádoló nézetek, és az ezeket leghangosabban artikuláló aktivisták között szép számmal akadnak zsidók.

De vajon miért liberálisok (a fogalom mai, elsősorban az amerikai politikai gyakorlatban gyökeredző értelmében, amelyet, ha az öreg kontinens saját hagyományai körében próbálnánk megtalálni a helyét, valahova a szociáldemokrácia szoros közelébe kellene sorolnunk) az amerikai zsidók, és legfőképp, miért különböznek annyira az izraeliektől?

FELCSERÉLT HAGYOMÁNYOK

Az európai elnyomás és állandósult atrocitások elől az Egyesült Államokba kivándorló zsidók történelmi tapasztalataikat magukkal hozva sokkal inkább bíztak a progresszív elveket valló demokratákban, mint az amerikai hagyományok és a kereszténység fontosságát hangsúlyozó, a vezetésében számos antiszemitát is felsorakoztató Republikánus Pártban. A szabad világba érkező európai zsidók jelentős része – az erősödő nacionalista és *keresztény* kurzusok terjedésére válaszul – már az eredeti hazájában is a baloldali mozgalmakkal rokonszenvezett, gyakran tevékeny részt is vállalva. A Demokrata Párt – az „újraelosztó igazságosság” társadalommérnöki hevületétől hajtva – készséggel hajlott jövedelemtranszferekkel, kvótákkal, bebetonozott szakszervezeti privilégiumokkal meghálálni a bevándorlók, így a viszonylag nagyszámú zsidó tömegek bizalmát.

Az amerikai (nem mellesleg a konzervatív hagyományokban gyökerező) ethosznak hála, a zsidók többsége biztos egzisztenciát teremthetett magának az új hazájában. Olyannyira, hogy amint azt Milton Himmelfarb, az amerikai zsidó közösség máig legnagyobb kutatója találóan megjegyezte: „A zsidók úgy keresnek, mint az epizkopálisok, de úgy szavaznak, mint a Puerto Ricó-iak”. Valóban, a zsidók ma a leggazdagabb jövedelmi csoportba tartoznak, a családok 44%-a évi 100 ezer dollár fölötti bevétellel rendelkezik a Pew kutatása szerint. Ezért amikor a baloldara szavaznak, nem csupán a felmenőik érdemalapú boldogulását egykor ellehetetlenítő kvótarendszerek mai megfelelőit bevezető politikusokra, hanem a nagyobb jövedelemvonásra, így a saját pénztárcájuk ellen is voksolnak. Ám ez mégsem meglepő, hiszen az első, bevándorló generáció szakszervezeti aktivizmusa, majd a második, immár az Egyesült Államokban és viszonylagos jólétben született, egyre jobban asszimilálódó és elvilágiasodó nemzedék után a mai amerikai zsidók többsége a holokausztra való emlékezés (73%) mellett a „szociális igazságosságért” folytatott küzdelemben (56%) jelölte meg a zsidósága lényegét.

Ennek megfelelően a szülei polgárjogi mozgalmár lendületét örökölni kapó amerikai zsidók meg vannak győződve arról, hogy a zsidóság és a liberalizmus minden további nélkül megfeleltethető egymással. Azonban a modern, baloldali liberalizmus „értéksemlegessége”, szekularizmusa és univerzalizmusa éles ellentétben áll a zsidó hagyományok monoteizmusban gyökerező erkölcsi szemléletével és a zsidó nép egyedülálló, kozmikus küldetését hangsúlyozó partikularitással. A „korszerű”, progresszív zsidóságban, így a végső soron

a világ megváltását célzó, rengeteg önfegyelmet igénylő életmód vallásos gyakorlata a „világ megjavításának” szociális-ökológiai programjává lényegül át. Ezzel a világvá lefokozott messianizmussal azonban van egy óriási probléma. Még a legkérlelhetlenebb képviselői is vágyják ugyanis az elismerést, márpedig a kósersági pecsétet a hagyományos zsidóságtól az ismertetett okoknál fogva nem kaphatják meg. Ezért előbb-utóbb a saját, kilúgozott zsidóság-konceptiójuk *egyedüli* érvényességét kezdik el úton-útfélen hangsúlyozni.

A másik lehetséges forgatókönyv, hogy a zsidóság különleges helyzetének gondolatával összeegyeztethetetlen baloldali liberalizmus kényszerének engedve, maga a politikai ideológia veszi át a folyamatosan gyengülő zsidó identitás helyét. Ekkor a mindenkor elnyomottakat privilegizáló és a jelenkori zsidóságot vélt vagy valóságos helyzete miatt az „elnyomókkal” azonosító progresszív elbeszélés előbb-utóbb a csoport elismerését kereső zsidókból is *jó zsidót*, azaz Izraelt és a hagyományos életformák maradványait egyaránt elutasító, gyökértelen, ezért hűségese tagot alakít.

KÖLCSÖNÖS MEG NEM ÉRTÉS

Az mindenestre bizonyos, hogy a többségében világnézetileg azonosan gondolkozó közösségek békés, elfogadó kertvárosi környezetében szocializálódó liberális zsidóság jelentős része képtelen megérteni a világ legellenségesebb szomszédságában a fennmaradásáért küzdő Izrael szempontjait. Soha nem volt katona, idegen tőle a hadseregben több évig szolgáló izraeliek számos tapasztalata. Gyakran érintkezik a többségi társadalom tagjaival, akiknek döntő része hozzá hasonlóan nyitott, a demokratikus eljárások mellett a végsőig elkötelezett ember. Éppen ezért elképzelni sem tudja, milyen az, amikor a politikai viszonyokat a nyers erő, a vallási fundamentalizmus, a sértett büszkeség és az ezzel összefüggő feneketlen gyűlölet határozza meg. Márpedig az Izraelt körülölelő Közel-Keleten pontosan ez a helyzet. Csakhogy az amerikai zsidóság 60%-a nem csupán a régióban, de még Izraelben sem járt. Az ország kultúráját, történelmét, sokszínű társadalmának problémáit egyáltalán nem ismeri.

Ezért azzal sem tud mit kezdeni, hogy Oslo kudarcai és az egymást követő intifádák óta az izraeli társadalom hátat fordított az országot nehéz helyzetbe lavírozó baloldalnak. Az izraeli zsidók 55%-a középre, 37%-uk a jobboldalra sorolja a nézeteit a politikai palettán. Alig 8% helyezi el magát a spektrum baloldalán. Ezzel szemben az amerikai zsidók általában liberálisként (49%), vagy mérsékeltként (29%) jellemzik a politikai beállítódásukat, és csak nagyjából ötödük tartja magát politikailag konzervatívnak. Mindazonáltal a vallásos zsidók mind Izraelben, mind az Egyesült Államokban a jobboldal felé orientálódnak, míg a világi zsidók inkább középre vagy a baloldali táborba helyezik magukat.

A zsidóság és a liberalizmus azonosságának megkérdőjelezése pedig továbbra is eretnekségnek számít haladó körökben.

Az üzenet

DÉNES ANNA MESÉJE

Élt egyszer Lengyelországban egy zsidó kocsmáros, Hersl, aki elszegényedett. Amikor már sok-sok pénzzel tartozott a környék földesúrnak, az a kocsmáros családjával együtt kegyetlenül a tömlöcbe vetette. A börtönben a kocsmáros felesége fiúgyermeknek adott életet. Küldötteket menesztettek a földesúrhoz, hogy adjon engedélyt az újszülött körülmetélésére. A gazdag ember beleegyezett, azzal a feltétellel, hogy örök állják majd körül az ünneplőket.

Meg is lett a nyolcadik napon a brit mila, amit nagy évés-ivás is követett, amihez az örök is boldogan csatlakoztak. Végül a sok ételtől-italtól elnehezülve hamarosan mindenki elaludt: az örök horkoltak a leghangosabban. Leszállt az este, mire a kapuk őrzője, Pável felébredt édes álmából. Látva, hogy az összes többi ör alszik, alkut ajánlott a családnak: „Három erős lovam áll az istállóban, gyorsak, mint a szélvész” – suttogta sebesen. – „Ha kifizetitek az árát, elviszlek titeket olyan messzire innen, hogy soha nem találjanak a nyomotokra.”

A vendégek mélyen a zsebükbe nyúltak, és lassan összejött a kívánt összeg és Pável megindult a családdal. Jó ideje mentek már, amikor a kocsmáros és a felesége egyszer csak szörnyű felfedezést tett: a nagy sietségben az újszülöttet az udvarban felejtették! Hiába könyörögtek azonban megmentőjüknek, a kapus csak hajtotta előre a lovakat.

Eközben a többi ör is ébredezni kezdett, és elszörnyedve látták, hogy a foglyoknak nyoma veszett. Nem maradt ott más, mint a kisbaba. Azt is felfedezték, hogy Pável eltűnt, ám ő nemsokára visszatért, és hihető történettel állt elő: Hersl és a felesége ellopta két lovát, és elmenekült, ő pedig a harmadik lóval vágtatott utánuk, de nem sikerült utolérnie őket. Az uraság gondolkodás nélkül elhitte a történetet, és elhatározta, hogy megjutalmazza hűségű szolgálóját. Pável nem sokáig gondolkozott, hogy mit kérjen, tudta, mit akar: a gyermeket. Régóta áhítozott már fiúra,

és kapva kapott az alkalmon. Az uraság neki is adta a fiúcskát, és Pável a feleségével együtt nagy szeretetben nevelte őt.

Mikor nyolcéves lett, a fiú megtudta a falubeli pajtásaitól származása valódi történetét. Ettől kezdve nem tudott megnyugodni, és egy napon nekiindult az országútnak, hogy felkutassa a szüleit.

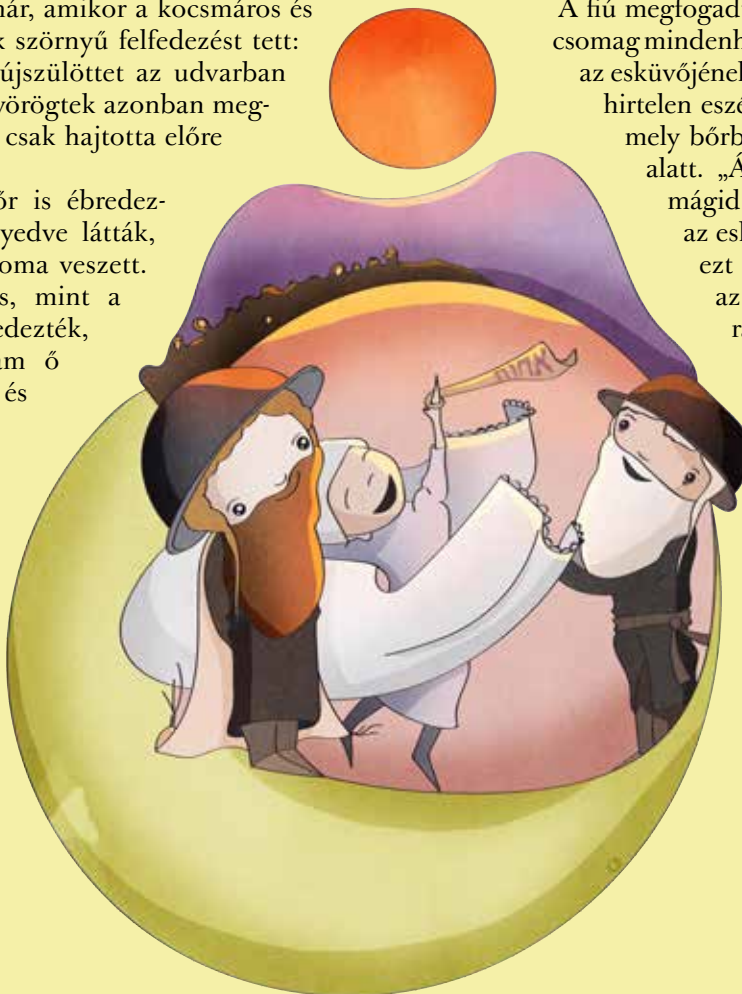
Addig ment, mendegélt, amíg egy kis stettbe nem ért. Ott elmesélte a történetét, és a városkában lakó zsidók befogadták, elnevezték Jánkelnek, ő pedig neki látott, hogy bepótolja az elmulasztott tanulmányokat. Megtanult írni-olvasni, imádkozni, és hamarosan nagy tudású fiatalember lett belőle.

Úgy hozta a sors, hogy egyszer elvetődött a zlocsovi mágiidhoz és töviről hegyire elmondta a történetét. A rebbe figyelmesen meghallgatta, majd néhány szót írt egy kis cédulára. A papírdarabkát aztán gondosan bevarrta egy darab bőrbe, és átadta a fiúnak: „Hordd ezt a kis csomagot mindig az inged alatt. Addig kell zárva maradnia, amíg az esküvői sátor alatt nem állsz. Ott aztán a rabbi bontsa ki, és tegyen a leírtaknak megfelelően.”

A fiú megfogadta a rebbe tanácsát, és a kis csomag mindenhova elkísérte, mígnem eljött az esküvőjének napja. A chüpe alatt aztán hirtelen eszébe jutott a rebbe cédulája, mely bőrbe varrva ott pihent az inge alatt. „Állj”- kiáltotta. „A zlocsovi mágid azt mondta nekem, hogy az esküvőmön a rabbinak ki kell ezt bontania.” Azzal előhúzta az inge alól a bőrzacskót, a rabbi felbontotta, és tágra nyílt szemekkel olvasta az évekkel azelőtt ráírt szavakat:

Hogyan is vehetné feleségül a hűgát?

Jánkel először megdöbben, aztán határtalan boldogság lett úrrá rajta, és örömeiben táncolni, ugrálni, tapsolni kezdett, majd sietve elmesélte a rabbinak a történetét. Hamar kiderült, hogy a menyasszony szülei valóban Hersl és a felesége. Jánkel rábukkant a szüleire! Szem nem maradt szárazon, amikor a szülők és a gyermekek egymás nyakába borultak örömeikben!

Tartalmasan szeretné eltölteni nyugdíjas éveit?

Igényesen kialakított, az önálló életvitelt támogató környezettel várjuk azokat az időseket, akik a biztonság mellett fontosnak tartják a nyugdíjas évek teljes értékű megélését a háztartási munkák terhe nélkül.

Intézményeink

- elérhető árakat,
- zöldövezeti elhelyezkedést Budapesten és Törökbálinton,
- önálló, akadálymentesített apartmanokat,
- uszodai és gyógytorna szolgáltatásokat,
- intézményi programlehetőségek széles skáláját,
- intézményen kívüli szervezett szabadidős elfoglaltságokat,
- magas szintű egészségügyi és gondozási szolgáltatásokat,
- intézményi orvosi és rendszeres szakorvosi ellátást biztosítanak nyugdíjas korú lakóiknak.

Jöjjön, nézzen be hozzánk!

Várjuk jelentkezését:

06 1 510 00 17

www.olajagotthonok.hu

OLAJÁG
OTTHONOK

Legyen a mi otthonunk az Ön otthona!

Idősothton? – Egy új életforma kezdete!

Napjainkban a nyugdíjasok nagy része szeretné az előtte álló évek minden napját úgy tölteni, ahogy azt a munkával, háztartásvezetéssel, családfenntartással zajló időszakban eltervezte. Kielevezni a szabadságot, megőrizni a függetlenséget, kedvtelésből választani tevékenységet, több időt fordítani hobbi-ra, pihenésre. Egyedül lenni, ha ahhoz van kedve vagy éppen társaságban – a mindennapok terhe nélkül.

Hogyan is telnek egy gondtalan nyugdíjas napjai az idősothtonban?

Ébredés után – melyet nem az ébresztőóra sürget – szabadon dönt, hogy úszással vagy reggelivel induljon a napja. Délelőtt tartalmasan tölti az idejét – kirándulni, sétálni megy, kertészkedik, érdeklődési körének megfelelően talál társakat, akikkel kártyázik, sakkozik, kézimunkázik vagy éppen nosztalgiazik. Délidőben elé teszik az általa választott ételt, majd kis pihenés után ismét várják a programok – színház, koncert vagy éppen érkezik a család. A vacsora elköltése után ismét találhat közösségi programokat vagy visszavonulhat otthonos lakrészébe, olvasgat, filmet néz, online tartja a kapcsolatot szeretteivel, majd nyugovóra tér.

Az otthonok kínálata ma már sok esetben leginkább a szállodai ellátás kényelméhez hasonlít, ugyanakkor az életkor emelkedése okozta egészségügyi változásokra egyéni egészségügyi és gondozási szolgáltatás-

csomagokkal ad választ. Egészségmegőrzésre, az aktív élet fenntartását támogató programokra és az időskori betegségek szűrésére kiemelt hangsúlyt fektetnek az intézmények. A biztonságérzetet a napi 24 órás egészségügyi felügyelet és a rendszeres orvosi, szakorvosi jelenlét mellett őrző-védő szolgálat is növeli.

Az Olajág Otthonokban – mely az egyik legnagyobb magán idősothtonhálózat – elérhető áron találnak igazi otthonot, közösséget, élményekben gazdag életet a lakók a mindennapi terhek – főzés, mosás, takarítás, hivatali ügyek intézése – nélkül.

„Arra kérjük az érdeklődőket, jöjjenek el, nézzenek körül személyesen is nálunk!” – invitál mindenkit dr. Szirmai Viktor főigazgató. A jelentkezéseket a **06 1 510 00 17**-es telefonszámon várják. További információ a **www.olajagotthonok.hu** honlapon.

www.soletfesztival.hu

4. Sóletfesztivál

בס"ד

Zsidó kulináris kaland
a Kazinczy utcában

2018. augusztus 26.
vasárnap 11-21 óráig

VII. ker., Kazinczy utca

4 féle sóletkülönlegesség
Hagyományos zsidó ételek

Koncertek

Klezmerész Oláh Gergő Iszkiri Nigun

Gyerekkoncertek
Kérdezd a rabbit! stand

EMIH
EGYSÉGES MAGYARORSZÁGI
IZRAELITA HITKÖZSÉG

ZSTSZ
ZSIDÓ TUDOMÁNYOK
SZABADEGYETEME

JUDAIZMUS GYORSTALPALÓ

בס"ד

EMIH
EGYSÉGES MAGYARORSZÁGI
IZRAELITA HITKÖZSÉG

A ZSIDÓ TUDOMÁNYOK SZABADEGYETEMÉNEK NYÁRI SZEMESZTERE

2018. augusztus 21. - szeptember 2.

Ismerkedj meg jobban a zsidó
hagyományokkal és sajátítsd el
a héber olvasás alapjait!

Főbb témáink:

Biblia és Talmud
Háláchá – Zsidó jog
Kabbala
Antiszemitizmus
Zsidó naptár és ünnepek
Kóser étkezés
Házasság

Helyszín: **Keren Or Központ, 1052**

Budapest, Károly krt. 20.

Részvételi díj: **10 000 Ft/fő,**

a tankönyv ára: **3500 Ft**

Jelentkezés és további információ:

061 268 0183 | posta@zsido.com

www.zstsz.hu